COMMENTATIONES ORDINIS PHILOLOGORUM UNIVERSITATIS LITUANAE
LIB. III, 5.

Prof. AUGUSTINAS JANULAITIS.

Enėjas Silvius Piccolomini bei Jeronimas Pragiškis

ir jų žinios apie Lietuvą XIV/XV amž.

Istorijos - kritikos piešinys.

Humanitarinių Mokslų Fakulteto Raštai.

Kaunas ** Akc. „Spindulio“ B-vė ** 1928

COMMENTATIONES ORDINIS PHILOLOGORUM UNIVERSITATIS LITUANAE
LIB. III, 5.

Prof. AUGUSTINAS JANULAITIS.

Enėjas Silvius Piccolomini bei Jeronimas Pragiškis

ir jų žinios apie Lietuvą XIV/XV amž.

Istorijos - kritikos piešinys.

Humanitarinių Mokslų Fakulteto Raštai.

Kaunas ⁂ Akc. „Spindulio“ B-vė ⁂ 1928

TURINYS.

Prakalba.

XIV ir XV amž. Lietuva buvo pasiekus savo galybės viršūnių jai įkūrus plačią valstybę, kuri ėjo nuo Baltosios lig Juodosios jūros, sustabdžius vokiečių karo žygius ir jų veržimąsi į rytus, vakarų Europa pradėjo jąja domėtis, apie ją rašyti. Apsilanko keliauninkai; atvažiuoja darbo ieškodami pirkliai, amatninkai, inteligentai. šie kartais, kaipo misionarai. Pradeda rašyti apie naująją Europos rytų galybę mokslininkai ir rašytojai rašytose ir, vėliau, spausdintose knygose. Šitų rašytojų tarpe XV amž. žymiausias yra Enėjas Silvius de Piccolomini, vėliau tapęs popiežium Pijaus II vardu, gabus, bet kartais perdaug lengvai manantis rašytojas, ir tai tik mūsų gadynės akimis žiūrint. Jisai savo laikais turėjo geros kloties inteligentijos tarpe: įdomiai, lengvai, dailiai rašė. Jo žiniomis naudojosi kiti rašytojai, kurie rašė po jo apie Lietuvą, nedaro išimties ir Lietuvos rašytojai.

Neturėdamas kartais tikrų žinių apie Lietuvą, nes čia jis nėra buvęs, Enėjas Silvius pripasakoja ir nebūtų dalykų, pakartoja anekdotą ir pasaką, kieno nors paleistus. Kai kurios sensacinės pasakos kaip tik turėjo geros kloties net vėlesniais — XIX - XX — amžiais.

Ypatingai ties viena iš šitų pasakų aš apsistosiu šitame savo darbe, būtent, ties pasaka iš lietuvių kultūros gyvenimo — apie tai, kaip Lietuvos ponios turėjusios atsarginius vyrus (užtūpius); pakeliui teks kliudyti ir kitus Lietuvos gyvenimo dalykus. Šita žinutė XX amž. pateko, kaipo tikrų tikriausia, net į kai kuriuos mokslo darbus; mokslininkai naudojasi jąja savo sugalvotai teorijai paremti.

Istorikai pasisakė apie Piccolomini vertę mokslui, apie tat, kiek jis patikimas. Tos jo raštų vietos, kurios kalba apie vokiečius, vokiečių Ordiną, išžiūrėjo vokiečių mokslininkai; lenkų raštijoj išnagrinėta jo teikiamos žinios, liečiančios lenkus, tik niekur neužtikau, kad būtų kas kritiškai pažvelgęs į tas jo raštų vietas, kuriose jis pasakoja apie Lietuvą. Išimtį sudaro žinios apie lietuvių tikybą, jos sulaukė savo tyrinėtojo lenkų kalba.

Šiek tiek yra jam suteikęs žinių kitas čionai minimas asmuo — Jeronimas Pragiškis, čekas-emigrantas, vienuolis; jis yra buvęs Lietuvoj, platino tenai krikščionybę, bet nieko nėra parašęs apie Lietuvą; dalimi jo žinių pasinaudojo Enėjas Silvius ir paleido į pasaulį pats nevisai jomis tikėdamas.

Šaltiniai ir literatūra.

Aeneae Sylvii Piccolomini Opera. Basileae, 1571.

Aeneae Sylvii Piccolomini Epistolae et varii tractatus Pii II Pontificis Maximi. Lugduni 1518.

Barwiński Bohdan. Zygmunt Kiejstutowicz Książe starodubski. Lwów, 1906.

Bidlo Jaroslav Dr. Češti emigranti v Polsku v době husitské a mnich Jeronym Pražský (žurn.: „Časopis Musea Kralovstvi Českého“ 1895 r., t. XIX, p. 118—128, 232—265, 424—452).

Boemus Johannes. Mores, leges et situs omnium gentium. Lyon, 1556.

Boniecki Michał. Książęta slązcy z domu Piastów. cz. II. Warszawa 1875.

Brückner Aleksander. Starożytna Litwa. „Ludy i Bogi“. Warszawa, 1904.

Brückner Aleksander. Polacy a Litwini. Język i literatura (rink. „Litwa i Polska w stosunku dziejowym“. 1914, p. 341—392).

Caro Jakob Dr. Geschichte Polens. IV. Teil. Gotha, 1875.

Długosz Jan. Dziejów Polskich ksiąg dwanaście (t. IV.) Kraków, 1869.

Dombrowski Ludwig. Die Beziehungen des deutschen Ordens zum Baseler Konzil bis zur Neutralitätserklärung der deutschen Kurfürsten (März 1438). Diss. Berlin 1913.

Fabisz St. Fr. Quidnam Poloni gesserint adversus schisma occidentale synodosque Constantiensem et Basiliensem. Würzburg, 1879 (Diss.).

Fijałek Jan. X. Dr. Kościół Rzymsko-Katolicki na Litwie (rink. „Polska i Litwa w dziejowym stosunku“. p. 1 — 339).

Flaišhans. Mistr Jan Hus (rusų vertimas 1916 m.).

Goll J. K. Sigmund und Polen 1420 — 1436 (laikr. „Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung“. 1894 ir 1895).

Gołębiowski. Dzieje Polski. Warszawa, 1846.

Grossé L. Dr. Stosunki Polski z Soborem Bazylejskim. Warszawa, 1885 (Diss.).

Grunau Simon. Preusissche Chronik B. I — III Leipzig 1876-96.

Kurczewski Jan X. Kościół Zamkowy, t. I-III Wilno, 1908 — 1916.

Kurczewski Jan. Biskupstwo Wileńskie. Wilno, 1912.

Lazarus Paul Dr. Das Basler Konzil. Seine Berufung, und Leitung, seine Gliederung und seine Behördenorganisation. Berlin, 1912.

Lewicki A. Prof. Powstanie Świdrygiełły. Kraków, 1892.

Morawski K. Prof. Historja Uniwersytetu Jagellońskiego t. I. Kraków.

Morawski Stanisław Dr. Kilka lat młodości mojej w Wilnie. Warszawa. 1924.

Niemcewicz J. U. Zbiór pamiętników historycznych o dawnej Polszcze. Tom. I. Lipsk. 1838.

Müller-Lyer F. Die Formen der Ehe, der Familie und der Verwandschaft. München, 1911.

Penkauskas Prof. kun. Baselio susirinkimas ir Lietuvos sosto reikalas Vytautui mirus. Kaunas, 1926.

Prochaska A. Władysław Jagiełło, t. I.-II. Kraków, 1908.

Prochaska A. Dzieje Witołda, wielk. Księcia Litewsk. — Wilno, 1914.

Prochaska A. Codex Epistolaris Vitoldi. Kraków, 1882.

Puzyna J. E. Fürst von Kozielsk. Switrigaił von Litauen 1914, Freiburg, (Diss).

Schedel. Liber chronicarum. Nuremberge 1493.

Scriptores rerum prussicarum. IV. B. Leipzig, 1870.

Stryjkowski M. Kronika Polska, Litewska, Żmudzka i wszystkiej Rusi — t. II. 1766 m. ir 1848 m. leid.

Voigt G. Dr. Enea Silvio de Piccolomini als Papst Pius der Zweite und sein Zeitalter. Berlin, 1-III B. 1856-1862.

Weiss A. Prof. Aeneas Sylvius (Rectoratsrede). Graz., 1887

Wolff Józef. Ród Giedymina. Kraków, 1886.

I.

Enėjo Silviaus de Piccolomini gyvenimas.

Jaunystės dienos. Enėjas Silvius buvo žymus savo laikų XV amž., rašytojas ir politikos veikėjas. Jo paties gyvenimas labai įvairus; jis važinėjo po vakarų Europą, daug buvo ten savo akimis matęs, visais atžvilgiais daug ko buvo prityręs; savo gyvenime turėjo geros kloties: jis yra kilęs iš neturtingos bajoro ūkininko šeimos, o mirė kaipo popiežius Pijus II.

Enea Silvio Bartolomeo de Piccolomini savo kilimu yra italas, gimė 1405 m. spalių 18 d. nuvargusioj bajorų šeimoj Corsignano sodžiuje arti Sienos. Buvo tai gausi šeima—iš 18 vaikų; Enėjas buvo vyriausias, bet iš jų liko gyvi vos 2 seseri ir jis, visus kitus buvo prarijęs maras. Jo tėvas apšviestas žmogus, svieto buvolas, nusikratęs bajorų prietarais, darbavosi savo nedideliame ūkyje. Dirba drauge visa jo šeima; ir Enėjas darė tą pat, ką ir visi. Vietos klebonas davė jam mokslo pradžią, o paskui, sulaukęs 18 metų amžiaus, Enėjas, trokšdamas pamatyti ir pažinti platųjį pasaulį, ištraukė į netolimą universitetą Sienos mieste, nors dar nebuvo tinkamai pasiruošęs jo mokslams. Čionai jisai ėmė mokytis jurisprudencijos, ketindamas būti vėliau teisininku ir tuo verstis. Berods, neaukštai stovėjo mokslai Sienos universitete, bet šį tą turėjo ir iš žymių mokslininkų. Tarp jų galima paminėti *Mariano de Sozzini,* jauną dar žmogų, linksmą, gabų. Jisai susidraugavo su Enėju, kuriame, be gerų asmens privalumų, pastebėjo talento gyslelę. Bet aplamai jurisprudencija neviliojo Enėjo: sausas, scholastinis mokymo metodas atstumdavo jį nuo teisės mokslų; džiaugsmo iš to neturėjo, nors tarp mokytojų, kaip minėta, buvo ir Sozzini. Enėją viliojo labiau kitas mokslas, kitos studijos: dailioji raštija, nauja, o taip sena, ir ką tik iš graikų atsikraustęs ar iš senovės romėnų atgaivintas antikinis humanizmas, kuris taip plačiai ir gražiai dabar buvo pražydęs Italijoj. Inteligentija, besimokantis jaunimas godžiai puolė prie senovės dailės ir meno šaltinių, sėmė sau įkvėpimą, sekė jų pavyzdžiais, kūrė, eidamas senųjų darbais, kitą pasaulį. Pažinęs iš savo mokytojų lotynų kalbą, išmokęs jos taisykles, Enėjas paskui pats, be svetimos pagelbos, paskendo senųjų autorių raštuose, galėjo, gėrėtis jų gražybėmis. Jis skaito, mokosi iš Cicerono, Liviaus, Ver-

giliaus ir kitų. Jų raštus skaito, perrašinėja, išrašinėja patinkamas vietas, daro citatas.

Jis pradėjo ir pats rašyti. Rašė iš visokių sričių ir įvairiomis formomis. Iš pradžių rašinėjo ne tik lotynų kalba, bet ir italų, nors prie jos nebegrįžo, laikydamas ją provincijos, liaudies kalba, neturinčia ateities, o tikėdamas pilnu lotynų kalbos įsivyravimu, bent išmokslintame pasaulyje.

Rašė ir eilių; turėjo geros kloties draugų tarpe tos, kuriose buvo pikantiškumo, meilės elemento. Italų studentai labiau garbino Veneros deivę, negu Bakcho dievaitį (priešingai vokiečių studentams), todel ir dainų toj srity pasirodė daugiau. Jo raštai eilėmis ir proza, kurie buvo kuriami visokiomis aplinkybėmis, patiko visuomenei. Kaip minėta, geriausios kloties turėjo meiliškos, lengvos dainelės, kurių vėliau taip gailinos Enėjas, bet jos paslėpti ar išnaikinti buvo pervėlu.

Jo gyvenimo sąlygos buvo sunkios, iš namų daug gauti negali, turi pats užsidirbti; jau tuomet jis ima naudoti uždarbiui savo rašytojo gabumus.

Išbuvęs aštuonetą metų Sienoj, jisai mokslų dar nebuvo išėjęs, nieko praktikai neparuošė. O dar manė tęsti toliau: persikėlė mokytis į Florencą, kur jį priviliojo kita garsenybė — jaunas humanistas *Franceso Filelfo*, graikų raštijos žinovas, jos garbintojas, mokslo žinių apie ją platintojas. Enėjas Silvius išbuvo Florencoj dvejus metus; jau čionai jis išsiskyrė iš kitų, krito į akį: neturtingas, be ryšių jaunikaitis turėjo progos arti susieiti su minėtąja garsenybe Filelfo, kuriam reiškė pagarbos net pasaulio galiūnai.

Enėjas čionai išbuvo neilgai: tėvas pareikalavo iš sūnaus, kad jis nors ir gabus, bet mestų taip jam malonius, bet nenaudingus mokslus, o pramoktų kas naudinga praktikai — jurisprudencijos. Ir Enėjas grįžta vėl į Sieną, grįžta prie nemėgiamos jurisprudencijos, kad paskui galėtų verstis pelningesniu amatu, negu visi humanistų gražieji, bet aukso neduodantieji mokslai. Sūnų jie stumte stūmė nuo savęs, nes nebuvo juose grožio, dailumo, sausa reali proza; taip jam atrodė tuomet, tokia pat pažiūra į tai liko iki mirties.

Savo gabumais, dailiais raštais, mokėjimu pritraukti žmones jis jau pagarsėjo bent Sienos mieste. Tat jam davė galimumo iškilti ir išeiti į platųjį pasaulį. Fermos vyskupas Dominicus de Capranica, pradėjusis kovą prieš popiežių, keliavusis į Baselio visuotinį bažnyčios seimą[1], pakeliui buvo apsistojęs Sienoj; kadangi jis buvo reikalingas apsukraus, gabaus sekretoriaus, tai, išgirdęs apie Enėją Silvių ir jo privalumus, pasiėmė jį su savim. Dabar, gavęs tokį pakvietimą, galėjo mesti nesmagųjį mokslą del duonos, apleisti savo provincijos

---

[1] Iki šiol mes neturime nusistojusio termino visuotiniam bažnyčios seimui išreikšti. Galima butų pavartoti visuotinę concilę (concilium); užtikau vartojant sinodą — vietiniam susirinkimui; kiti norėtų vadinti visuotiniu bažnyčios susirinkimu. Randu, kad galima pavartoti bažnyčios *seimo* vardą. Galima atskirti didįjį, mažąjį seimą, vyskupijos seimelį. Taigi visur tą vardą ir vartosiu toliau.

miestą, galėjo tikėti į kitonišką savo ateitį, jam atsidarė kitas pasaulis, nauji žmonės, mokslo versmės.

Bažnyčios reformos klausimas seniai buvo pribrendęs. Tuo rūpinasi keletas visuot. bažnyt. seimų iš eilės. Konstancos seimas buvo pradėjęs tą darbą, bet nebaigė; kitas — sušauktas jo taisyklėmis buvęs Pavijoj ir greitai perkeltas į Sieną, 1423 m. popiežiaus paleistas — taip pat nebaigė reformos. Po 7 metų įvyko Basely, paskelbtas prasidėjusiu 1431 m. kovo 2 d. tik su vienu dalyviu, taigi tikrieji darbai prasidėjo kiek vėliau; tęsėsi iki 1448 m, kai baigėsi seimas. Pirmininku buvo popiežiaus paskirtas kard. Julijonas Cesarini (gyv. 1398 — 1444 m.), kuris atvyko tik birželio mėn. tikrojo darbo pradėti.

Basely. 1432 m. pavasarį Enėjas Silvius su savo ponu atvyko į Baselį.

Pas tą patį vyskupą buvo dar vienas sekretorius Petras Nočetiškis, vadinamas itališkai Piero de Noceto, lotyniškai Petrus Noxetanus, mažiau susirūpinęs mokslu, dailiąja raštija, bet apdovanotas praktiškesniais palinkimais. Su juo tai ir susidraugavo Enėjas Silvius, tie artimi ryšiai tarp jų dviejų liko visą gyvenimą.

Čionai esant teko Enėjui pasinerti politikos kovų sūkuryj, susipažinti su jų veikėjais. Basely, visuot. bažnyčios seime, ėjo rimtos kovos tarp jo ir popiežiaus, kas teisus, kas viršesnis — popiežius ar seimas; ėjo ginčai del Bažnyčios organizacijos pagrindų; greta šito nustatoma ar peržiūrima santykiai su pasauline valdžia, sprendžiami politiniai ir tautiniai klausimai.

Šitas visuot. seimas turėjo pabaigti bažnyčios suirutes ir skilimus; tų reikalų buvo begalės: įsipynė į tat politinės ir tautinės kovos, popiežiaus santykiai su imperatorium, tikybinės-politinės kovos čekų žemėje, susivienijimas su graikų bažnyčia, katalikų bažnyčios reforma jos viršūnėje ir nariuose, taikos reikalai ir t. t. Taigi buvo čia ne tik did. bažnyčios seimas, bet Europos valstybių kongresas.

Naujasis popiežius Eugenas IV buvo sušaukęs tą did. seimą į Baselį 1431 - III - 2. Pirmininku, kaip pažymėta, paskyrė Julijoną Cezarinį (Giuliano de Cesarini, kardinolas - diakonas S. Angelo de Pescaria). Basely seimui prasidėjus, jis dar buvo Vokietijoj: ten šaukė vokiečių kunigaikščius į kryžiaus karą prieš čekus. Jis mokėjo išjudinti vokiečius prieš čekus husitus, kurie buvo drauge ir katalikų bažnyčios ir vokiečių tautos, o ypatingai dvarininkų priešai. Seimas rūpėjo ir Europos viešpačiams, nes ten buvo sprendžiami ir politikos klausimai.

Bet bažnyčios seimas, popiežiaus sušauktas, pradėjo kovą prieš patį popiežių. Atvykusis vėliau, jau susirinkimui įsivarius į darbą, Capranica padidino popiežiaus priešų skaičių. Bet popiežius sugebėjo jį perlaužti: sumanė atimti ir atėmė jam turtus ir pajamų šaltinius, nes visa tat buvo popiežiaus valdose. Capranica nuvargo. Jis atleido visą savo draugę. Petras Noceto gavo tarnybą bažnyčios sei-

me, o Enėjas Silvius, gabesnis, bet gal tuomet netoks praktiškas, turėjo ieškoti kito pono. Nors Capranica greitai susitaikė su popiežium, jam grąžinti turtai, vėl atsigavo, bet sekretoriai nebegrįžo. Enėjas pristojo sekretorium pas kitą poną, Nikodemą, Freisingo vyskupą (iš Veronos giminės della Scala).

Tarnaudamas pas Freisingo vyskupą, Enėjas turėjo progos susipažinti su Vokietija; su juo, kaipo sekretorius, važinėjo į Vokietijos seimą Frankfurte prie Maino. Čia vėl pakeitė poną: dabar juo buvo Navarros vyskupas Bartolomeo; kitu jo ponu buvo Mikalojus d'Albergatti. Laikas nuo laiko tekdavo grįžti į Baselį ir matyti, kaip keitės jėgų santykiai, kaip persvara linkdavo į vieną ar į kitą pusę.

Tuo tarpu bažn. seimo įtaka kyla, dalyvių skaičius didėja; Karalius Žygimantas palaiko jį, tuo tarpu eina prieš popiežių, o bažn. seimas del to remia monarchines jo politikos užmačias.

Čionai Enėjas Silvius susipažino arčiau su čekų klausimu, susidūrė su lietuvių, lenkų, vokiečių ordino ginčais.

Kalbant bažn. seime apie čekų reikalus Enėjui teko susipažinti su vienu vienuoliu, Jeronimo vardu, kuris buvo Lietuvoj, ir gavo išgirsti iš matytojo lūpų nežinomų dalykų apie naujai iškilusią politinę galybę rytuose, kuri dargi įsikišo į čekų reikalus. O apie Lietuvą kalbos buvo nemaža.[1]

Enėjo kelionės po Europą. Enėjui įdomiau buvo važinėti po Europą, matyti naujų kraštų, daryti pažinčių, negu sėdėti Basely, dalyvauti ir klausyti kartais sausą teologinį ginčą, sekti asmenų intrigas ar ruošti kitiems kalbas.

1435 m. Enėjas su Albergatti plaukė Reinu į Arras (VII. 1) daryti taikos tarp Burgundo, Prancūzų ir Anglų.

Pasibaigus darbui, Enėjas Silvius gavo iš savo pono įsakymą nuvykti iš čia slaptais reikalais į Škotiją. Enėjas Silvius keletą sykių buvo įrodęs, jog sugebąs atlikti slaptas misijas, neišduoda savo viršininko. Enėjas norėjo perplaukti kanalą, o paskui per Londoną keliauti žeme, bet anglai nujausdami, kokiu reikalu keliauja, nepraleido jo. Enėjas grįžo į Calais ir jau plaukė jūra. Jūroj susidūrė su pavojum gyvybei. Ištiko didžiausia audra; Enėjas padarė apžadus: jeigu išsigelbės, išliks gyvas, tai išlipęs ant kranto basas nueis pasimelsti į artimiausią Dievo Motinos bažnyčią. Ir tikrai, išlipęs po 12 dienų blaškymosi po jūrą prie Škotijos krašto, išpildė savo apžadus, atliko sunkiausiomis apystovomis: ėjo basas, nors buvo žiema, ėjo toli, apie 1 $1/2$ mylios. Enėjas del šitos kelionės gavo sunkų reumatizmą, kurį kentė visą gyvenimą. Atlikęs savo politinį uždavinį, keliavo atgal jau žeme per Angliją, svetimu vardu; slapta nuo anglų sargų persikėlęs per kanalą grįžo į Baselį.

---

[1] Apie lietuvių klausimą Basely apsistosiu kitame skyriuje, o apie čekus teks kalbėti pasakojant apie Jeronimą Pragiškį, kad nereikėtų pertraukti Enėjo bijografijos siūlo.

Enėjas Silvius čionai savo pono Albergatties neberado, o iš draugų užtiko vieną Piero de Noceto; kurį laiką pagyveno linksmai, paūžė po tavernas, kur susirinko draugų, vyrų ir merginų. Bažnytinis seimas davė progos Baseliečiams pralobti, prisirinko linksminti svečiams visokių žmonių, vyrų ir moterų, buvo pilna smuklių: juk tai pasaulinis kongresas, ilgai užsitęsusis. Svečiai paliko daug pinigų Basely, nes seimas tęsėsi 1431 — 1448 m. Petras greitai iškeliavo iš Baselio, tik po 10 metų Enėjas su juo vėl tepasimatė.

Albergatti netrukus grįžo į Baselį. Vėl atsimainė jėgų santykis bažnyčios seime: popiežius sustiprėjo, atsirado daugiau jam šalininkų. Prieš jį pirmiau buvo ir liko nusistatę prancūzai, o šiaip iš dalyvių prieš jį ėjo mažesnieji dvasinės hierarchijos žmonės — klebonai, kunigai, vienuoliai, kieno nors nuskriausti, netekę vietų, ir pasauliniai „doctores", įsikibę į kokį darbą seime ir ten telaukiantieji, kad jo darbas nepasibaigtų.

1436 m. Enėjas apleido Albergattį. Įsigijęs daugiau prityrimo, žinių, gavęs naujų pažinčių, pradėjo pats savo vardu savarankiškai veikti. Gali dabar dalyvauti seime, tenai ieško ir randa daugiau naujų sau patronų. Čionai mokėjo parodyti savo gabumus kalbėti ir rašyti, kuriuos pirmiau buvo davęs kitiems, kad jie naudotųsi ir pelnytų.

Ir dabar Enėjas nenuolatos buvo Basely; kartais važinėdavo, tik jau seimo siunčiamas, įvairiais reikalais; taip būdavo dažnai nuo 1436 iki 1442 m.

Basely būdamas, Enėjas aktingumu nepasižymėjo; nemėgo aštrių susidūrimų, vis ėjo ta srove, kuri vyravo. Gal būti ir nebuvo tinkamos progos pasižymėti; bet buvimas Basely buvo naudingas: čionai susipažino su juo kiti, bažnyčios ir valstybių, galingieji, kuriems jis puolė į akį savo mokslu, iškalbos ir plunksnos gabumais, o ir lankstumu. Del to tai čionai Enėjui siūlė ir davinėjo įvairių atsakingų darbų; jam paveda atlikti atsakingas pasiuntinybes.

Kai del politinio nusistatymo, tai jis buvo opozicijoj popiežiui; Basely tat buvo madoj, priderėjo prie gerojo tono pulti popiežių; kas norėtų ginti jį, atrodė įtariamu, atsilikėliu. Ir Enėjas daro tą patį: būdamas jaunas, puolė karščiau už kitus. Jis netikėjo į Eugeno IV gerą klotį; dairosi, kur gaus gerą protektorių tarp jo antagonistų. Laikas bėga, slenka metai, o Enėjas dar turtų, pastovios vietos neturi, neturi dargi nuolatinės tarnybos Baselio seime. Berods, buvo kliūčių iš jo paties: iki šiolei neturi šventimų, nenori įstoti į kunigus.

Jo prieteliai—tie patys ką ir pirmiau, tokio pat amžiaus jaunikliai ar suaugę vyrai, sekretoriai.

1437 m. seime įvyko aiškus persilaužimas, ir jis nusistatė prieš popiežių. Enėjui reikia galutinai pasirinkti ar seimą ar popiežių. Enėjas, kaip minėta, galų gale pamažu pereina prieš popiežių, pasidarė dargi susirinkimo nariu, gavo tarnybą (scriptor), o paskui kilo toj tar-

nyboj, buvo siuntinėjamas 7 — 9 sykius į vokiečių ir į kitas žemes. Atsidūręs aiškioj antipopiežiaus srovėj, Enėjas Silvius puolinėja Eugeną IV, pasidarė daug drąsesnis. Su Navarros vyskupu Enėjas turėjo progos apsilankyti Vienoj; atrodo, jog tai barbarų miestas, atsilikęs. Iš dvasinių kunigaikščių jį palaikė Milano arkivyskupas. Jisai dargi suteikė Enėjui klebonija, nors jis vis dar tebebuvo be šventimų; berods, iš jos nepasinaudojo, jos gauti negalėjo, nes ją užvaldė kiti.

Pas antipopiežių ir imperatorių. 1439 m. Basely ištiko maras, o darbai nebaigti. Seimas, atstatęs Eugeną IV, turėjo išrinkti jo vietoj kitą. Žmonių liko nedaug. Vieni išbėgiojo, kiti, kurie neturėjo kur dingti, liko; šitų tarpe buvo Enėjas, čionai jį rišo tarnyba. Apie tą laiką gavo kitą atlyginimą: nustojęs klebonijos Milane, gavo kitoj vietoj, Tridente.

Išrinktas popiežium Savojos kunigaikštis, Feliksas V. Enėjas tapo jo sekretorium, bet tas laimėjimas buvo abejotinas. Mažai kas iš viešpačių jį pripažino, dargi draugai nepuola prie jo; jo skiriami kardinolai nenori imti iš jo kepurės: vis nepasitiki pastovumu.

O tuo tarpu tikrasis popiežius sušaukė kitą bažn. seimą Florencoj; tenai jis turi daug geresnės kloties. Iš jo ima duodamas kardinolo kepures. Bet lenkų Zbignievas Olesnickis atmetė abiejų daromus pasiūlymus. Vokiečių Ordinas pripažino Feliksą. Lietuvos kunigaikštis Kazimieras pripažino Baselio bažn. seimą, bet del popiežiaus nepasisakė, katras iš jų tikrasis. Lenkija tuo klausimu taip pat svyravo.

Kaip minėta, didieji viešpačiai nepripažino Felikso. Taigi duotoji Enėjui sekretoriaus vieta pas šitokį popiežių nebuvo taip jau įtakinga, dargi atrodė abejotina, todel ir ima galvoti, kaip išsisukus. Berods, prisidėjo prie šito ir kiti dalykai. Kova, kivirčai del mažmožių jau jam atsibodo. Ir laukė progos pasišalinti. Šitokia proga greitai pasitaikė. 1442 m. baž. seimo pasiųstas delegacijoj nuvyko į Frankfurtą, kur liepos 27 d. imperatorius vainikavo jį poetu; iš savo pusės dar pasiūlė imperijos raštinėje sekretoriaus vietą. Enėjas priėmė ją, galėjo išsisukti iš nemalonios kovos sūkurio, persiskyrė su Feliksu V, su imperatorium traukė į Austriją, visai apleidęs Baselį. Dar kurį laiką palaikė ryšius su antipopiežium Feliksu ir jo partija, bet ilgainiui ryšius nutraukė, o galų gale perėjo į popiežiaus Eugeno IV pusę.

Enėjas Silvius, būdamas Basely, sekretoriaudamas žymiems seimo dalyviams, turėjo progos susipažinti su Lietuvos, Lenkijos ir Ordino reikalais.

Jo anų laikų nusistatymas, įgytas iš vokiečių, ir vėliau pasiliko. Tuomet surinktąją medžiagą jis vėliau sunaudojo savuose raštuose. Įgijo pagarbos prieš Vytautą, prieš jo stiprią valią, nieko blogo nesako apie Švitrigailą, o kas toliau, nesekė, del to jo žinios apie vėlesnius įvykius klaidingos. Kas kita jo žinios apie lenkus, apie Ja-

gėlą, jo įpėdinius, nes jis lenkus sekė ir toliau. Matyt, kad jo žinios kilo iš vokiečių šaltinių — imperatoriaus ar Ordino.

Persilaužimas. Kunigu. Apie tą patį laiką įvyksta ir vidaus atmainų; Enėjas Silvius ruošiasi į kunigus. Kai kurie jo gyvenimo rašytojai aiškina šitą persilaužimą vien tik pelno ieškojimu, kiti matė tikrą įsitikinimo pasikeitimą. Enėjas atsiprašė prieš laimėjusįjį popiežių Eugeną IV. Ir po to pas jį Enėjas Silvius kyla dvasinėj hierarchijoj aukštyn ir aukštyn. 1447 m. Enėjas įšventintas į kunigus, tais pačiais metais darosi Triesto vyskupu, 1449 m. Sienos vyskupu, 1456 m. paskirtas kardinolu, o 1458 m. išrinktas popiežium Pijaus II vardu.

Vokietijos užtarytojas. Būdamas imperatoriaus sekretorium ar popiežiaus siunčiamas, ilgą laiką buvo Vokietijoj; turėjo progos susipažinti su vokiečių Ordinu, su jo bylomis prieš Lietuvą ir Lenkiją; užsiėmęs husitų klausimu, patyrė, kaip čekai buvo išrinkę savo karalium Jagėlą, o paskui, šiam atsisakius, Vytautą. Šita proga gavo daug patirti apie tas šalis.

Būdamas kardinolu tuos savo ryšius pastiprino, pagaliau tapęs popiežium galėjo gauti daugiau žinių iš abiejų pusių.

Jis pažino ir Ordino reikalus. 1453 m. vokiečių Ordinas Prūsuose vedė bylą imperatoriaus kieme su Prūsų miestų sąjunga; toliau ėjo po to diplomatinės derybos del ištikusio jų tarpe karo, užsitęsusio net per 13 metų (1453 — 1466). Enėjas Silvius aktingai dalyvavo byloje ir ėjusiose derybose. Dalyvaudamas šitose derybose, įgijo naujų žinių; jas užsirašinėjo, naudojo savo literatūriniams darbams.

Enėjas Silvius, kaip minėta, buvo paskirtas kardinolu 1456 m. Bet jis ne kunigaikščių kilimo, neturi nei savo turtų nei turtingų giminių, nevaldo kokio didelio bažnyčios turto, o norint bent kiek reikšti, reikia būti turtingam, turėti daug pajamų, nieko nepriklausyti: tai lieka tapti kokios nors didelės galybės patronu ar agentu, ginti jos reikalus prie Kurijos ir iš to naudą traukti. E. Silvius tegalėjo pasirinkti Vokietiją ir Vengriją, kurių reikalus pažino, per tiek metų gyvendamas ar tik lankydamasis, tenai turėjo ryšių ir pažinčių. Del to jisai ir vedė popiežiaus korespondenciją su anomis šalimis. Taigi suprantama, kad nuolatinė E. Silviaus klientelė tegalėjo būti iš šitų šalių[1].

Šita davė En. Silviui įtakos ir naudos, del to tai jisai stengėsi kitų savo draugų neprileisti prie to reikalo.

Ir pirmiau jis užtardavo vokiečius, pav., 1455 m. jisai pasielgė Romoj kaip vokiečių Ordino agentas; nuolatinis šio atstovas negalėjo kai ko padaryti, tai Enėjas Silvius padėjo jam išgauti iš Kurijos reikalingą smerkiančiąją bullę prieš miestus, kurie buvo pakėlę maištą prieš savo viešpatį, vok. Ordiną. Lenkų karalius palaikė miestus,

---

[1] *Voigt*, II 197 — 8.

dargi kurstė prie maišto, palaikė juos toj kovoje, atėjo su pagelba karo metu, kuris tęsėsi per 13 metų (1453 — 1466). Lenkų pasiuntiniai taip pat buvo atvykę į Romą savo politikos apginti. Kurija svyravo; Ordino atstovas veltui prašė Kuriją suteikti jam moralinės pagelbos. Enėjas Silvius įsikišo į tą ginčą, perlaužė Kurijos abejojimus, ir 1455 m. Ordinas išgavo smerkiančiąją bullę [1].

Gauti medžiaginę ar dorovinę paspirtį E. Silvius tegalėjo iš vyraujančiųjų klodų, o ypatingai iš viešpačių. Pats neaukšto kilimo, kardinolu būdamas palaikė kunigaikščius. Bažnyčia, jo nuomone, turi būti surišta su viešpačiais, su tais, kurie turi pasaulinę valdžią. „Dvasinis kardas", sako jisai vienam savo rašte: „niekam nebaisus, jeigu jam nepadės žemės kardas. Žmonės žodžių nesibijo, jeigu po jų nebus tuojau smūgių" [2].

Jeigu būtų keli kandidatai į vyskupus, ir vienas iš jų bus iš kunigaikščio šeimos, tai Enėjas Silvius palaiko jį, nes tat sudaro artimus ryšius tarp viešpačių ir bažnyčios, ji stipriau laikysis [3].

Rūpindamasis vokiečių reikalais, jis tarė, jog Vokietija turint jam atlyginti, jis turįs tenai gauti beneficijų, vyskupijų [4]. Ir tikrai, jisai sėdėdamas Romoje, turėdamas ryšių, teiravos per savo pažįstamus, ar nėra kokios atliekamos klebonijos, dekanijos, abbatijos, ir t t., į kurias galėtų skirti Kurija [5]. Pavyzdžiui, jisai tuo keliu buvo gavęs Pareinėj beneficijų, iš kurių gaudavo 2.000 dukatų pajamų, bet ieškojo ir daugiau. Tai iškėlė vokiečių kunigų protestą, kad italas įsitaiso pas juos, negyvena vietoj, kad vokiečių pinigai eina svetur į Romą. Ir Enėjas Silvius atsakė į tat, jog per 24 metus tarnavęs Vokietijai, per 15 metų imperatoriui, jis taip rūpinęsis vokiečių tautos garbe, kad jam Šventojoj Kolegijoj primetama, jog jis esąs labiau vokietys negu italas. Teisybė, vokiečių tauta ji pakėlus į kardinolus, bet kardinolui reikia nemaža pajamų, todel visai teisingai kad gaunąs iš Vokietijos 2.000 dukatų iš tų beneficijų, kurias skirstysiąs popiežius [6]. Nuo kai kurių mažesniųjų, vokiečių spiriamas, jisai atsisako ar daro kokią nuolaidą.

Varmės vyskupu. 1456 m. Enėjas Silvius buvo sumanęs gauti vyskupiją Prūsuose, būtent Varmėje. O tai buvo tais laikais, kai Prūsų miestai, Lenkijos palaikomi, sukilo prieš Ordiną; Lenkai įsikišo į tas kovas, veržėsi Pavysliu žemyn prie jūros, sumanė tenai įsivyrauti. Diduma Varmės vyskupijos buvo užimta: kapitulos dalis buvo už lenkus, kita dar Ordino laikėsi. Lenkai siūlijo senam Varmės vyskupui už atlyginimą užleisti savo vietą Jonui Liutkoniui, bet jis nesutiko. Prasidėjo ginčas, kuris atsidūrė Romoje. Tenai

---

1 *Voigt,* II 167 — 8.
2 *Voigt,* II 166 — 7.
3 *Voigt,* II 214 — 16.
4 *Voigt,* II 217.
5 *Voigt,* II 220 — 3.
6 *Voigt,* II 218.

su tuo klausimu pirmiausia susipažino Enėjas Silvius, pas kurį atsirado mintis pačiam tapti Varmės vyskupu, nes jis laikė šitą vyskupiją labai turtinga; ji tikrai tokia buvo ikišiol, bet dabar del karo buvo sunaikinta. Buvo dar viena nedidelė kliūtis: tebebuvo gyvas vyskupas, bet jisai greitai, 1457-VI-10, mirė, taigi vieta pasidarė tikrai laisva.

Dabar kapitula buvo visai iškrikusi. Šeši jos nariai buvo pabėgę į Šlėziją, septyni did. meistro suimti sėdėjo kalėjime Karaliaučiuje, dar 3 buvo Gedonyse. Anie šeši pasisakė esą kapitula ir išrinko vyskupu Enėją Silvių, nusiuntė raštą į Romą, kad popiežius tą išrinkimą patvirtintų. Suimtieji Karaliaučiuje, did. meistro spiriami, teip pat padarė vyskupo rinkimus, žinoma, Ordinui tinkamus; o esantieji Gedonyse po lenkais išrinko lenką Liutkonį. Didesnė vyskupijos dalis buvo lenkų užimta, del to tai karalius Kazimieras norėjo turėti sau ištikimą vyskupą, rūpinos tuo Kurijoj, buvo už tat pažadėjęs pagelbą kare prieš turkus.

Kurija paskyrė Enėją Silvių; bet reikia dabar įsitaisyti naujojoj vyskupijoj, perimti jos turtų valdymas, taigi reikia rasti vietoje pritarimo, ir dar reikia gauti karaliaus sutikimas. Enėjas Silvius stengėsi gauti abiejų viešpačių — ir Ordino ir karaliaus — sutikimą. Jis rašo karaliui laišką, kuriame išdėsto savo prašymą, tikisi iš karaliaus pagelbos, nes visuomet buvęs lenkų interesų gynėjas ir žada jais rūpintis ateityje[1]. Ir tikrai dabar stengiasi parodyti, jog Kurijoj palaikąs lenkų interesus, nors iki šiolei labiau rūpinos Ordino interesais, pav., ir dabar panašiu atveju — Kulmo vyskupo rinkimo reikalu.

Ordinas vistiek stengiasi pravesti savo kandidatą, nori prispirti Enėją Silvių atsisakyti, vartodamas tam visokių priemonių. Ir Ordinas ir lenkų karalius nesutiko del Enėjo Silviaus, neleido valdyti vyskupijos turtų.

Ginčas, gal būti, būtų ilgiau užsitęsęs, bet staiga Enėjas Silvius buvo išrinktas popiežium, ir visas tas klausimas del Varmės vyskupijos savaime atkrito[2].

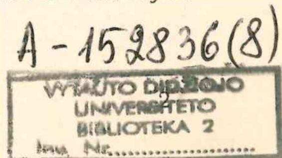
Popiežium. Renkamas į popiežius Enėjas Silvius prisiekė renkamąja kapitulacija, jog ruoš karą prieš turkus, kurie ėjo artyn ir artyn prie Europos; jau 1453 m. jie buvo paėmę Konstantinopolį. Kova prieš Turkus jis rimtai susirūpino, matė juose didelį pavojų krikščionybei ir visam civilizuotam pasauliui, del to šaukė visus krikščionis į karą prieš juos, o tatai atitiko ir pirmesnįjį jo įsitikinimą.

Tapęs popiežium, jisai galėjo savo planą įvykdyti, pradėjo organizuoti kryžių karą, sušaukė viešpačių susirinkimą Mantuoj (1459 m.). Bet mažai kas teatvyko į jį, nesuprato gresiančio Eu-

---

[1] *Voigt*, II 224 – 6, S. R. Prussicarum *IV 247-8, 252-3 Aen. Sylvii Opera 794 (laiškas N 275).*

[2] *Voigt.* II 230—31

ropai pavojaus. Gal ir suprato, kad tas pavojus gresia Balkanams, Austrijai, Italijai; bet kadangi jų nelietė, tai visi kiti nesirūpino. Pijus II savo plano vykdymą kuriam laikui atidėjo, bet jo neišsižadėjo, ruošėsi ir toliau. Dargi jisai pats ketino stoti karo pryšaky (1463 m.), bet ir tas negelbėjo. Vistiek ir su mažomis jėgomis ištraukė į karą (1464 m.), bet kelyj mirė 1464. VIII. 14, neįlipęs į laivą[1].

II.

Lietuvos reikalai Basely.

Politinės Europos kovos. Ir Kurijai ir Imperatoriui nuo senų laikų buvo žinomi Lietuvos dalykai, dažnai minimas Lietuvos vardas per du šimtu: ji tai vilioja, tai baugina. Lietuva XV amž. pradžioje, galutinai sulaikiusi su ginklu vokiečių veržimąsi į rytus, aiškiai virto galybe, su kuria reikia skaitytis; ji yra politikos veiksnys, ne tik jos objektas. Ji dabar iškyla ir kita forma: ji veda kovą su Lenkija del savo nepriklausomybės. Bet tenai vakaruose šita terūpi tiek, kiek įeina į vakarų galybių politikos planus.

O Europoj turime tokius jėgų santykius, tokius valstybių susibūrimus[2].

Senoji kova tarp *Imperatoriaus ir Popiežiaus* dar nebuvo pasibaigus, ji tęsėsi toliau. Šitoji kova įsiverždavo į visas gyvenimo sritis — politikos, karo, tikybos, bažnyčios dalykus.

Į Baselį popiežius sušaukė visuotinį bažnyčios seimą įvairiems klausimams spręsti. Pradėjo veikti 1431-III-2, bet greitai jisai nusistatė prieš popiežių, panorėjo tapti vyresniu už popiežių.

Imperatorius iš pradžių palaiko šitoj krypty bažn. seimą, taigi veikia prieš popiežių. Visa vidurinė Europa dedas prie vieno ar prie kito. Aniem dviem susitaikius, kiti nusistato vėl naujaip.

Tame vidurinės Europos kovų sūkuryje daug reiškė ir *čekų* klausimas, iškilęs dar XIV amž. pabaigoj. Čekų kovos buvo tautinės ir socialės, bet jos priėmė tikybinių kovų formą; berods, anais laikais kitaip ir būti negalėjo.

Čekai buvo sukilę prieš vokiečius dvarininkus, prieš vokiečius vyskupus, prieš vokietį karalių. Į savo reikalavimų pamatą dėjo naują, geresnę tikybą. Kadangi popiežius palaikė esamąją politinę ir socialę tvarką, tai ėjo ir prieš jį. Teoretikais buvo Jonas Husas,

---

1 Šitam skyriui -- Enėjo Silviaus biografijai naudojaus: 1) G. Voigt. Enea Silvio de Piccolomini als Papst Pius der Zweite und sein Zeitalter, 1856. t. I — III. 2) *Weiss.* Aeneas Sylvius.

2 *Pr. Penkausko* min. raštas to reikalo neliečia, taigi reikia nors trumpai susipažinti su Lietuvos klausimu tarptautinės politikos sūkuryje. Bus rašoma trumpai, nors priderėtų tam paskirti specialų tyrinėjimą.

Jeronimas iš Pragos, o praktikoj atsirado vėliau ir tokių vadų-karių, kaip Jonas Žižka, kurie kardu gynė čekų tikybą. Čekai, kurie jau nuo senai pristodavo algauninkais ir parsisamdydavo kariauti kitiems, dabar galėjo ir del savęs kariauti.

Pradžioj dar pavyko karaliui ir popiežiui pergalėti čekus, jų dvasinius vadus sudeginti svetur, Konstancoj (1415-6). Bet vietoj to nepajėgė padaryti. Čekai pradėjo kovą. Pryšaky atsidūrė Pragos miestiečiai.

Jie atstatė karalių Žygimantą; pasirodo, kare jis pergalimas. Vis delto būdami reikalingi pagelbos ir paspirties, čekai siūlo savo karūną Jagėlai. Kadangi jis svyravo, bijojo priimti, tai čekai pasiūlė ją Vytautui, kuris ir, be to, turėjo čekų tarpe daugiau šalininkų. Jis priima [1]. Jagėla vėliau nori dėtis su vokiečiais prieš čekus, del to apvilia juos.

Vytautas 1422 m. siunčia savo brolėną Žygimantą Kaributą savo vietininku sosto užkariauti; šituo keliu Vytautas gynė Žemaičių sienas, kuriuos buvo užgrobę vokiečiai ir nenorėjo išeiti. Ir tik vokiečiams atidavus Žemaičius, Vytautas paliko čekus [2].

Čekų kovos su vokiečiais nesiliauna, jos eina toliau. Imperatorius ir popiežius nevienodai žiūrėjo į čekų judėjimą ir nevisuomet ėjo išvien. Popiežiui rūpėjo bažnytinė ir tikybinė tų kovų pusė, šiam tautinė ir politinė; abiem rūpėjo įgytųjų turtų palaikymas ir gaunamoji iš jų nauda.

Bet esant nesantarvei jų dviejų tarpe, tarp savęs besivaržant, kartais katras sau norėjo išnaudoti tas čekų kovas savo pusei.

Priešingumas nueidavo taip toli, jog popiežius nevisuomet dėjo prie širdies karo reikalus prieš čekus: mat, nenorėjo stiprinti savo antagonisto.

Lenkijos politika. Lenkai turėjo pasirinkti popiežiaus, o ne imperatoriaus pusę, nes šis, jeigu ištikdavo kovos su lenkais, palaikydavo prieš lenkus vokiečių ordiną ir lietuvius. Prie imperatoriaus priešų, o popiežiaus šalininkų, prisidėjo ir galingoji, turtingoji Venecijos respublika.

Esant kovoms su vokiečiais, lenkai dedasi su savo neseniai apleistaisiais čekais. Juk stiprėją čekai galėjo būti naudingi lenkams jų kovoje su vokiečiais, ir sumano vėl susiartinti. Bet yra didelė kliūtis — tikybiniai skirtumai: jie apšaukti atskalūnais, o reikia dėtis ir su popiežium ir su čekais, taigi reikia išgauti popiežiaus leidimas, reikia surasti priimtiną santykių formulą: sako grąžinsią čekus į tikrąjį kelią (1432 m.). Čekai atvyko tartis į Krokuvą, bet galingas vysk. Zbignievas iš Olesnicos daro čekams avantiūrą, uždaro bažnyčias. Galėjo jis ir del to demonstruoti savo piktumą ant atskalūnų, kad buvo už bažn. seimą, o nusistatęs buvo prieš popiežių [3].

1 *Prochaska*, Witołd, 209 — 210, 212 — 224
2 *Goll*, Sigmund und Polen
3 *Lewicki*, 128 — 132.

Jagėla palaikė popiežių jo kovoje su bažn. seimu. Berods, dalis lenkų kunigų buvo prieš popiežių, velijo dėtis su bažn. seimu, o Jagėla politiniais sumetimais karštai gynė popiežiaus reikalus, ir jo kovoje su imperatorium, su bažn. seimu, nenorėjo apskritai pripažinti bažn. seimo.

Užtat ir popiežius teikė Jagėlai pagelbos. Jis davinėjo visokias dovanas, kurios nuo jo parėjo, pav., leido rinkti bažnyčiose pinigus kovai prieš totorius, nors žinojo, kad tie pinigai tenai neis, o eis kovai prieš vokiečių ordiną. Už tuos pinigus buvo galima pasisamdyti atskalūnų čekų, kurie stotų į karą prieš vokiečius[1]. Jagėlos kovoje su Lietuva savo raštu 1433-I-1 popiežius atleido Lietuvius, nuo jų duotosios Švitrigailai valdinių priesaikos[2].

Taigi popiežius palaikė Lenkus prieš Lietuvą, kišosi į tas kovas kenkdamas Lietuvai.

Kovos Lietuvoje. O Lietuvos reikalai tuo laiku buvo gana painūs. Mirus 1430 m. Vytautui, liko keli kandidatai jo sostui užimti. Stipriausias buvo jo brolis Žygimantas ir Jagėlos brolis Švitrigaila.

Sunkus buvo Žygimanto gyvenimas. Jisai—jaunesnysis Vytauto brolis, del jo kentėjęs vokiečių kalėjime kaipo įkaitas; išėjęs iš kalėjimo, prie Vytauto nepakilo: rytuose Starodubove buvo kunigaikščiu, saugojo Lietuvos sienas. Savo įsitikinimu jis buvo katalikas. Turime žinių apie jo ryšius su Kurija. Popiežius Martynas V savo laišku į Žygimantą 1428-I-4 davė teisę jo nuodėmklausiui atleisti mirimo valandoj visas nuodėmes, bet prisakė pasnikauti *dar* vieną dieną į savaitę, be paprastų dienų, kad būtų vertas tos malonės; prie viso persergėjo, kad perdaug nepasileistų, tikėdamas šituo atlaidu, nes kitaip jis neturės vertės. Kitas popiežius, Eugenas IV, savo laišku 1431-III (jau Vytautui mirus) suteikė Žygimanto nuodėmklausiui tą pačią teisę, kaip Ir Martynas V[3].

Tai šitas Žygimantas buvo kandidatu į Lietuvos sostą. Lenkai buvo nusistatę prieš jį, nes bijojo, kad jis netęstų Vytauto politikos; jiems artimesnis atrodė ir galimas buvo Švitrigaila. Jisai ir praėjo į Lietuvos viešpačius. Bet greitai pamatė, kad jis buvo piktesnis Lenkams ir Jagėlai: įsivyravęs prisiminė visus niekinimus ir persekiojimus, jam padarytus.

Gal būti del to Žygimantas, vėl nustumtas į užpakalį, palaikė Švitrigailą, artinos su vokiečių ordinu, kad išvien eitų prieš lenkus. Liko bendro jųdviejų veikimo įrodymų: 1431-IV-19, darant Lietuvai Skirsnemunėj gynimo-puolimo dermę su ordinu, pasirašo ją Švitrigaila ir Žygimantas, bet jau 1432 m. V, 15, vėl rašant toj pačioj Skirsnemunėj dermę, Žygimantas nebepasirašo[2]: jį jau buvo patraukę

[1] *Caro*, IV 52 — 53.
[2] *Lewicki*, 173 — 7, 207 — 212.
[3] *Gołębiowski*, I. 431, nota 728.

lenkai į savo pusę, ir už kelių mėnesių 1432-IX-1 Žygimantas pakeltas į Lietuvos sostą[1], Švitrigailai liko Lietuvos rytai, gudų žemės, kur jis turėjo šalininkų, o po trejų metų ir jų neteko.

Kol ėjo kovos su Švitrigaila, Žygimantą palaikė lenkai. Švitrigailai belieka remtis vokiečių ordinu, jo visais talkininkais, imperatorium, kreiptis į bažn. seimą, kuris buvo nusistatęs prieš popiežių, buvo stiprus, galėjo jį užtarti, o reikėjo eiti prieš popiežių, kuris ėjo prieš jį, kišosi į vidaus Lietuvos reikalus.

Lietuvos reikalai Basely. Bažnyčios seimas, imperatoriaus palaikomas, pačioj pradžioj iškilo, jautėsi esąs stiprus, viršesnis už popiežių, atstovaująs visam civilizuotajam tikrųjų krikščionių pasauliui. Tai buvo savo esme pasaulinis kongresas, kuriame buvo galima ir reikėjo spręsti visi politikos, ne tik tikybos, reikalai; dargi jis buvo ar bent norėjo būti tarptautiniu teismu. Jisai galįs ir norįs parūpinti taiką, kad būtų galima apginti nuo kreivatikių ir netikėlių. Ir tie, kurie nors ir buvo už popiežių, vistiek turėjo skaitytis su tąja jėga. Taigi seime reikėjo išpainioti tas kivirčių mazgas, kuris susidarė iš priešingų kits kitam lenkų, čekų, vokiečių Ordino ir lietuvių interesų.

Ir Ordinas ir lenkai neturi tikro nusistatymo, neturi įsitikinimo, kokia bažnyčios valdymo forma tikresnė, geresnė, žiūri savęs: ta bus geresnė, kuri duos jiems politinės naudos. Del to dedasi abu ir su popiežium ir su bažn. seimu, žiūrint, kas tuo laiku patogiau; seka abi vieti, apie abi informuojasi.

Romoj sėdi nuolatinis Ordino atstovas, kuris tuoj pajuto lenkų sustiprėjimą Romoj, apie jų planus praneša savo vyriausybei ir pataria, kad dabar Kurijoj sunku pataisyti, tai reikia atsigauti bažn. seime[2]. Popiežius, priprašius lenkams, rašo į Ordiną laišką, kuriame sako, kad liautųsi kariavęs su lenkais, nes jie žadėję išnaikinti atskalūnus.

Santykiams tarp popiežiaus ir bažn. seimo paaštrėjus, popiežius uždraudė Ordinui dalyvauti bažn. seime. Bet did. meistras atsargus, nenori nutraukti ryšių su abiem, nustoti abiejų paspirties, vistiek ruošias į seimą[3]. Jeigu Ordinas eis tenai, tai negali atsilikti ir lenkai.

Lenkai iš pradžių buvo pasiryžę nedalyvauti bažn. seime, nors vysk. Zbignievas palaikė jį, dabar jie turėjo išeiti iš rezervo, nes seimas buvo sustiprėjęs, tik, žinoma, važiuos ne jis, o kiti žmonės.

Romoj vokiečių Ordino atstovas išgirdo, jog lenkai Basely iškels eilę kaltinimų prieš Ordiną, kad bažn. seime puls Ordiną ir Švitrigailą[4].

Ir tikrai vienas lenkų vyskupas (tur būt, Zbignievas) kreipėsi į seimą su laišku, kuriame protestuoja prieš Ordino kišimąsi į Lietuvos-Lenkijos reikalus, be jo pagelbos apsidirbtų lengviau su Švit-

---

1 *Barwiński*, 27 - 28.
2 *Dombrowski*, 17.
3 *Ten pat* p. 17.
4 *Ten pat* p. 18.

rigaila; taip jis rašė 1432-I į bažn. seimo pirmininką Cesarinį, atsakydamas į pakvietimą dalyvauti bažn. seime; be to, Ordino puolimai neduodą lenkams ramybės, negalima esą nė į seimą važiuoti, tegu popiežius ar seimas uždraudžiąs Ordino puolimus[1].

Ordinas ruošiasi į seimą, turi siųsti delegaciją, kad apsigintų — tik tas dalykas terūpėjo jam Basely, o ne bažnyčios reikalai.

Bet ir čia, darydamas šitą žingsnį, yra atsargus, siunčia tik kvieslius, ne pasiuntinius, ne atstovus. Puolė jie bažn. seime lenkus, teisino savo politiką. Pirmininkas neleido puldinėti lenkų, o iš Ordino pareikalavo tikrų, pilnų atstovų. Ordinas norėjo tuo užvilkinti visą bylą, pigiau apsieisią, o pagaliau popiežiaus akyse jis atrodys jam ištikimesnis. Berods tarė, kad per tą laiką galės apsidairyti, ras tinkamų advokatų ir gynėjų, galės papirkti, nes Ordino žmonės neaukštai testatė „valakus" (visus negermanus, Welsche).

Karalius Žygimantas, kaip minėta, buvo prieš Lenkus ir už Ordiną. Jis kiršina bažn. seimą prieš Jagėlą, sakydamas, kad Jagėla esąs bažn. seimo priešas, jo visai nepripažįstąs, pagaliau susidėjęs su husitais prieš vokiečius, norįs juos išnaikinti, o vėliau čekai, atvykę į Baselį karštai lenkams padėjo,juos užtardavo. Taigi parodė, jog tas kaltinimas teisingas.

Seimas, laikydamas save bažnyčios galva, stengėsi būti bešališkas. Dar 1431 m. jis buvo išsiuntęs kvieslius į Lenkus ir į Lietuvą skyrium, kad dalyvautų seime.

Vilniaus vysk. Motiejus iš Trakų, Švitrigailos šalininkas, o lenkų ir Jagėlos priešas, palaikė bažn. seimą ir turėjo ryšių su juo. Motiejus buvo gavęs iš jo bullę apie Nekaltą Pan. Švenč. Prasidėjimo iškilmę gruodžio 8 d.[2]

Baimė buvo apėmus vyraujančius lenkų klodus. Jagėla pasenęs, jau karšinąsis, jo vaikai dar maži, del to buvo bandę Švitrigailą vyliais pagauti 1432 m, o paskui nepavykus net pasiūlė jam būti Lenkijos valdytoju, bet Švitrigaila, supratęs vylius, atmetė[3].

Bet įvyko gerų atmainų lenkams politinėj būklėj: 1432-VIII-1 ties Ašmena Švitrigaila, iš netyčių užkluptas, vos pabėgo ir slapstėsi Lietuvos rytuose; Lietuvos sostą užėmė Žygimantas.

Bažnyč. seimas ir toliau siuntinėjo savo kvieslius ar laiškus Švitrigailai, stačiai ar per Ordiną, nes jis buvo dar stiprus rytų Lietuvos dalyj. Jis dabar naudojas tąja proga Lenkams pulti. Kreipiasi su laiškais į Europos vidurkį, į bažn. seimą, jį pripažįsta, išdėsto savo vargus, nurodo, ką jis galįs duoti bažnyčiai. Jis iškelia kitą klausimą, labai opų ir svarbų vakaruose. Rašo, kad jis galįs prijungti rytų bažnyčią prie vakarų, o lenkai to negalį padaryti, del to puola

---

1 *Dombrowski* 18 - 19.

2 *Kurczewski,* Kościół I, p. 309 (bet jis šaltinių nenurodo).

3 *Lewicki*, 117 — 121, 125-6.

Jagėlą, kuris trukdąs. Tat liudiją ir galingi gudų ponai, kunigaikščiai, o kviesliai žodžiu daugiau išaiškinsią.

Popiežius atleidžia valdinius nuo ištikimybės priesaikos Švitrigailai, bažn. seimas su tuo nesiskaito.

Bažn. seimas, turėdamas tokius pažadus, įgijo naują paspirtį kovoje su popiežium. Jis vieniją̨s bažnyčias, o ne popiežius, popiežius trukdąs, nes remiąsis priešingais tam gaivalais, kaip Jagėla. Ir Švitrigailos raštai, jo kvieslių pasakojimai turi geros kloties Basely. Basely vėliau pasirodo pilnateisiai Švitrigailos pasiuntiniai, jo atstovai, paimti ar paskolinti iš Ordino nurodytųjų žmonių. Jų žodžiai daro gilų įspūdį, įnirtimas prieš Jagėlą ir lenkus buvo didelis.

Suprantama, kad bažn. seimas rūpinos sutaikyti viešpačius, neprileisti prie kruvinos kovos, rūpėjo užtarti Lietuvą ir Švitrigailą prieš besiveržančius Lenkus ir jų karalių Jagėlą.

Jagėlos dėjimasis su čekais husitais buvo baisus vokiečiams. Bet santykiai su čekais husitais reikia nustatyti kitokie, negu buvo pirmiau. Čekai sudarė galybę, su kuria reikia skaitytis, dabar su jais ginčijas bažn. seime, bet jau jų neliečia kaip Konstancoj. Husitai, atvykę į Baselį 1433 m. pradžioj, gina savo pozicijas, kartu gina savo sąjungininkų lenkų interesus.

Kadangi bažn. seimui rūpėjo atitraukti nuo husitų jų užtarytojus katalikus, tai reikia sutaikinti visi tie, kurie yra piktuoju su vokiečiais, reikia sudaryti viena katalikų sąjunga prieš atskalūnus čekus. Taigi reikia sutaikinti Jagėla ir Ordinas, pašalinti kovos tarp Lietuvos ir Lenkijos, o po to bus galima neleisti, kad Jagėla besidėtų su čekais.

Buvo pasiųsti delegatai Ordinui ir Jagėlai sutaikinti. Nėsant geros kloties, bažn. seimas nutarė pasiųsti iš čia į pagelbą vieną vienuolį, Jeronimą Pragiškį, kuris buvo pakviestas čekų reikalais, o galėjo čionai padėti ir del to, kad jis kadaise buvo Jagėlos nuodėmklausiu, keletą metų yra buvęs Lietuvoj. Jisai tikrai nuvyko, bet ir jo klotis negeresnė, o Ordinui visai nepatiko jo elgimasis: neva jis grasinęs did. meistrui, kad Jagėla galėsiąs paleisti karui 200.000 narsių karių. Ir tikrai Jagėla vėliau karui su Ordinu buvo gavęs čekų algauninkų, bet mažiau, 6—7 tūkst., ir tai apdriskusių, basų[1].

Bažn. seimas tesirūpino Švitrigaila tol, kol jis buvo stiprus, buvo naudingas, svėrė rytų politikoj. Bet ir lenkų taktika per tą laiką pasikeitė: popiežiaus galybei kiek nusilpnėjus, lenkai, nebegaudami iš jo daug reikalingos jiems pagelbos, pripažįsta bažn. seimą (1433).

Bažn. seimas susirūpino Švitrigaila ir jo skundomis 1433 m. ir 1434 m. Jo delegatų darbai turi kloties, pavyksta pulti Jagėlą, lenkus, bet tinkamų nutarimų nėra: seimas žiūri į galybę. O toji galybė keitėsi: Švitrigailos ėjo menkyn, o Jagėlos stipryn, jis pagaliau pripažino bažn. seimą, tai įnirtimas prieš jį turi mažėti, visai

---

1 *Caro* IV 53-54. *Lewicki* 175-6.

susilpnėja susitaikius popiežiui su imperatorium ir su bažn. seimu; lenkų pinigai šį tą padėjo, tai bažn. seimas visai nepasisakė Švitrigailos reikalu (1434-III-3), o paskui ir visai nebegirdėti apie jį. Švitrigailos atstovai, matyt, nedalyvauja bažn. seime, bent neberandame žinių apie juos.

Basely per bažn. seimą Europos inteligentija ir politikai galėjo susipažinti su Lietuva ir jos reikalais iš jos atstovų lūpų.

III.

Enėjo Silviaus raštai

Enėjas Silvius turėjo didelės įtakos humanizmo atsiradimui ir tarpimui Italijoj, taip pat ir Vokietijoj, kurioj jis išbuvo apie 24 metus. Jis darė įtakos savo pavyzdžiu, gyvu žodžiu ir raštais. O tų jo raštų ir raštelių yra gana daug, nors nevisi yra išlikę: juk pradėjo rašyti iš jaunų laikų, o nesiliovė rašęs iki pat paskutiniųjų gyvenimo dienų.

Pirmiausia reikės paminėti jo eilėraščiai; bet jų vertė, jo biografų ir literatūros istorikų nuomone, nedidelė ir kas del turinio ir formos. Žiūrint formos buvo tai eiliuotoji proza. Turinio atžvilgiu turėjo geros kloties meiliški kūriniai, kurių vėliau jis taip gėdijosi. Atsirado jie studentų laikais, besekretoriaujant Baselyj, kada jis sukinos tokių pat jauniklių draugijoj ir garbino Venerą ir Bakchą.

Enėjas buvo laikomas labiau kalbėtoju negu poetu; o kalbėti jis turėjo progos; iš pradžių jis ruošė kitiems kalbas, o paskui ėmė ir savo vardu kalbėti. Dargi jis tyrinėjo iškalbos teoriją ir rado reikalo nustatyti jai taisykles.

Jam pačiam pažinti svarbiausias šaltinis — jo laiškai; iš jų galima spręsti ir apie anų laikų gadynę; o tų laiškų yra apie 600; pripažįstama be ginčo, jog tie laiškai apdirbti, išdailinti, rašyti lengva dailia lotynų kalba.

Jis rašė ir mokslo darbus. Jo raštai liečia įvairias humanitarinių mokslų šakas. Važinėdamas po platųjį pasaulį, surinko daug geografinės, istorinės ir politinės medžiagos, kurios ar pats įgijo ar iš kitų gavo. Patiekdamas žinias publikai, jis bandė kritiškai jas persijoti. Jo darbai liečia istoriją, etnografiją, geografiją, archeologiją, politiką ir t. t. Girdėtus dalykus galėjo patikrinti vietoj, kiek matytojų ar kitų rašytojų žinios yra tikros.

Pavyzdžiui, rašydamas čekų istoriją, jis pajuokia tuos, kurie išveda čekų tautos genealogiją iš pat rojaus ar bent nuo Nojaus, vadino tat tuščiu ir juokingu pasigyrimu (vana laus et ridenda)[1],

---

[1] *E. Silvius,* Opera, p. 84—85.

Arba naudodamasis senovės klasikų raštais, kuriais humanistams nepriderėjo netikėti, vis delto stengiasi įnešti ten pataisų, įveda savo papildymų, padaro juos priimtinesniais. Pav., sarmatus viename amžiuje sodino greta skytų, prie Kaukazo, vėliau Vyslos priepy, pagaliau Baltosios jūros pakraštyj, tarp Dauguvos ir Vyslos[1].

Taigi stengiasi įnešti kritiškumo.

Jisai suprato archeologijos naudą, turi nuopelnų ir kitu atžvilgiu: jis pirmasis iš popiežių išleido bulę apie senovės monumentų apsaugojimą nuo išnykimo.

Bet daugiausia Enėjas Silvius yra parašęs savo gadynės istorijos raštų. Kaip matyt iš jo gyvenimo, jis daugiur dirbo kaipo diplomatas, turėjo galimumo pažinti daugelį savo gadynės politikos veikėjų ir turėti savo rankose įvairių svarbių dokumentų. Jis aprašinėja vykusias derybas, kuriose pats dalyvavo, atpasakoja ginčus, vartoja dokumentus. Berods, jis savaip į tat žiūrėjo, pirmoj vietoj jis yra dailininkas, stilistas, žodžio menininkas; todel, sekdamas girtinais graikų Tukididžio, lotynų Liviaus pavyzdžiais, išdailino veikėjų kalbą, ištaisė net tikrų dokumentų stilių: juk viskas turi būti kalbėta ar rašyta gražia, dailia lotynų kalba; o kartais, kad gyviau atrodytų istorinis įvykis, įstato nebuvusias kalbas, nes taip darę klasikai. Enėjas stengėsi būt gyvas, del to kartais mėgsta paleisti ir humoro.

Visi istoriniai Enėjaus Silviaus darbai, sako jo biografas Voigt'as, yra reikalingi kitokios rūšies kritikos, negu mes esame linkę taikyti viduramžių chronistams, dargi geriausiems Florencos ir Venecijos istoriografams. Jo vertybė del to yra tokia neapsakoma, kad Enėjas daugiausia pasakoja apie tokius dalykus, kurių kiti visai neliečia, ypač, įeigu pasakoja matytojas, kuris pats buvo geras psichologas, aštria akim moka pažvelgti į žmonių sielą, ir kaip tat nuolatos daro pasaulio vyrai ar diplomatai, sugebėjo susekti įvykių bėgį ir surišti juos su asmenų norais. Juk jisai beveik su kiekvienu popiežium ir kardinolu, kunigaikščiu ir valstybės vyru, apie kuriuos jis pasakoja, kurių darbus aprašo, turėjo asmens santykių, beveik kiekvienoj pasaulio istorijos situacijoj, kurią jis aprašo, turėjo savo asmens poziciją, dargi daugely iš jų jisai pats vaidino aktingą vaidmenį. Del to jo nuomonės apie žmones ir įvykius taip dažnai keitėsi, o šita tik tuomet tesuprastume, jeigu sugebėtume atsidurti toj būklėj, kurioj tuo laiku buvo rašantysis. Jeigu išplėštume iš jo raštų atskiras vietas, tai galima, pavyzdžiui, piešti juodai ar baltai popiežius Eugeną ir Feliksą, imperatorius Žygimantą ir Frideriką, kardinolus iš Arles ir Taranto, prancūzų ir Kurijos partijas bažn. seime, arba vokiečių neutraliuosius, vartojant įrodymui tikruosius jo žodžius, kaip tat dažnai ir buvo daroma. Niekumet nebus galima iš jo ką nors bešališkai papasakoti, niekumet nega-

[1] *Aen. Silvii* Opera, 305, 296, 745, 82, 1052.

lima juo tikėti. Antra vertus, negalima taip pat pasakyti, kad jis tyčia iškraipo ar meluoja. Visame yra tendencija, kuri nudažo kiekvieną jo sakinį, yra tai oratoriaus užsivarymas, kuris ant kiekvieno jo suteikiamojo fakto meta pusiau tikrą arba ir visai netikrą šviesą. Žinantis dalyvis ir suvaržytasis valstybės vyras, rašant Enėjui, nuolatos jame kariauna su paleidžiančiuoju fantazijos vadeles ir plepančiu poetu. Del to istorinė kritika retai tegali atsikreipti prieš vieną ar kitą jo veikalų vietą, veikiau ji turi nuolatos atsargiai sekti, žiūrėti ir dairytis, o labiausia privalo vaduotis geruoju savo instinktu [1].

Enėjas Silvius daugiau darbo pašventė bėgamajai politikai. Rašydamas apie kokio įvykio ar šalies būklę, jisai liečia ir jos istoriją, kartais tas istorinis darbas yra gana platus.

Rašydamas apie kieno nors praeitį, jisai, išėjusis sunkią politiko praktiko mokyklą, visai kita akim žiūri į praeitį, negu kai kurie kiti mokslininkai humanistai, pažįstą gyvenimą iš knygų. Jis kritiškai žiūri į ją. Nesykį pajuokia senas pasakas, kurios turėtų pavaduoti faktus, neieško stebuklų, nepaprastų įvykių.

Jisai — blaivus politikas, tą blaivumą jis perkelia į praeitį. Be abejo, kartais ne jis mynė pirmuosius takus, bet jis galėjo ir nežinoti apie juos.

Rašydamas bėgamosios politikos įvykius, stengiasi išaiškinti dalykų esmę; prisirašęs smulkmenų, faktų, paskui iš jų sudaro čielybę. Neviskuo jis tiki, ką pasakojo apie tolimas šalis matytojai ar girdėtojai. Netiki kartais ir misionarų pasakojimais, kurių fantazija pasižymi perdėjimais.

Net abejoja del Jeronimo Pragiškio žinių apie Lietuvą, prie kurio apsistosime vėliau: negali atskirti, kur teisybė, kur pasaka, o žmogus prie liudininkų tvirtina, tai jis del to tik referuoja, bet vengia daryti išvadų, ar tai teisybė ar ne; pasirodo, kad Jeronimu Pragiškiu labiau pasitiki vėlesnieji istorikai, negu Enėjas Silvius, vienintelis, kuris užrašė Jeronimo žodžius.

Enėjas Silvius rašė apie tat, ką yra pats matęs ar kur dalyvavęs. Bet kadangi jis keitė savo politinį nusistatymą, tai keitėsi ne faktai, o tik jų įvertinimas, tie patys žodžiai pasikartoja, tik jie įgyja kitokios prasmės.

Būdamas vis. bažn. seimo Basely dalyviu, jis parašė savo komentarus apie jį. Šitoji jo knyga pateko į uždraustųjų knygų tarpą. Vėliau, pakeitęs savo pažiūras, jis rašė kitą Baselio bažn. seimo istoriją, aiškiai priešingą anai, tik neminėdamas visai apie pirmąją.

Būdamas popiežium, jis išleido bullę, kurioj atitaisė savo paklydimus del Baselio, del popiežiaus [2].

Enėjas Silvius rašė apie tuos įvykius, kuriuose dalyvavo galingieji asmenys. Reikalaudamas pagelbos ir užtarimo, jisai pa-

---

1 *Voigt* I 234 — 5.

2 *E. Silvius*, Opera (pradžioj).

aukodavo savo darbus vienam ar kitam pasaulio galiūnų, kurie buvo tenai išaukštinti.

Tarp jo istorijos darbų reikės paminėti „Historia Friderici III", „Commentarii in libros Panormitani poetae de dictis et factis Alphonsi regis", „Historia Bohemica" ir t. t.

Ir tapęs popiežium jis nesiliovė rašęs: tęsdavo pradėtuosius darbus, naudodavo naujai gautąją medžiagą ar perdirbinėjo senąją. Nors turėjo daugybę viešųjų darbų, bet negalėjo nerašyti: buvo pripratęs rašyti, turėjo daug faktų, mokėjo dailiai aprašyti ir turėjo ką ir kam pasakyti. Pavyzdžiui, jis tęsė toliau neseniai pradėtąjį geografinį - etnografinį viso žinomojo pasaulio aprašymą, įdėjęs į jį istorinių žinių. Tam darbui jisai turėjo gerokai medžiagos, buvo jos anksčiau surinkęs, bet suspėjo pabaigti vos pirmąją dalį, būtent „Aziją", kurią buvo pradėjęs rašyti dar būdamas kardinolu; „Europa" paliko pradėta, bet nepabaigta: pirmojoj daly viršija geografinės žinios, antrojoj — istorinės. Be to, užsiliko atsiminimų iš jo gyvenimo (Commentarii rerum memorabilium), Garsiųjų vyrų gyvenimai ir t. t.

Gautąsias žinias Enėjas Silvius suvartodavo keleriopai ir įvairiai: laiškuose, straipsniuose, dargi pakartoja jas žodis į žodį. Tą patį dalyką perdirba, trumpina, išpuošia del gražumo: vaizdas turi būti užbaigtas, meniškai pilnas, išlygintas.

Enėjas Silvius keitė pažiūras, bet griežtų atmainų pažiūrose į įvykius nėra: liko senoji medžiaga, o naujame pagerintame ar pakeistame leidinyje kurie nors piktieji ir nepatogūs žodžiai išmesti, tačiau faktai liko tie patys. Pakeitė įvertinimą, atsižvelgęs į politinę situaciją, o ne del vidaus pažiūrų pasikeitimo; naujų davinių, kurie būtų sugriovę senąją situaciją, nesuteikia, matyt, to ir nebuvo.

Jo raštų vertė ir klotis visuomenėj įvairuoja; nebūtinai gerieji darbai turi geros kloties. Pav., jo erotiškieji raštai, jaunystės laikais parašytieji, menkesni savo turiniu, savo laikais turėjo daugiau kloties, negu jo rimtesnieji darbai: anie dažnai perrašinėjami[1].

Tapęs popiežium galėjo pasakyti apie savo senuosius jaunystės raštus: atmeskite Enėją Silvių, pripažinkite Pijų (Aeneam reiecite, Pium recipite), bet įsižiūrėjus giliau esmėje didelių skirtumų sunku būtų rasti.

Jisai savo raštuose yra kliudęs ir Lietuvą ir jos kaimynus

[1] *Weiss*, 49 — 70

IY.

Enėjo Silviaus žinios apie Lietuvą.

1. Raštai.

Enėjas savo judriame gyvenime, kaip minėta, buvo susidūręs su Prūsais ir Lietuviais, o taip pat iš dalies su Lenkais. Savo raštuose mini tas šalis, pavesdamas joms savo didesniuose darbuose ar tai ištisą skyrių ar tai trumpesnę žinutę.

Lietuvą paliečia keturi didesni jo raštai: a) *De pruthenorum origine;* b) *De Livonia*, c) *Lithuania*, d) *De Ladislao rege Poloniae,* be to, yra išmėtytų žinučių kituose raštuose.

a) *De pruthenorum origine.* Tarp pirmųjų jo darbų apie Prūsus reikia paminėti jo išleistąją Jornando Gotų istoriją, kurią jis surado Gottweilo vienuolyne ir 1453 m. pradžioj jos dalį paskelbė. Leisdamas Jornando raštą, jisai įdėjo savo išvedžiojimus ir samprotavimus apie Prūsų tautą. Jis tarė, kad senieji gotai esą Prūsai, padarė tuo klausimu savotišką mokslo kombinaciją, papildė pastebėtąsias spragas iš kitų senovės rašytojų. Taigi senoji Prūsų istorija buvo nustatyta ir išaiškinta. Jo pėdomis ėjo visi kiti vėlesnieji Prūsų istorijos rašytojai, dar labiau užpildydami jo praleistas tuščias vietas Prūsų praistorijoj. Ilgainiui iš to viso susidarė visokių istorinių spėliojimų ir pasakų virtinė, nieko bendro neturinčių su tikrąja istorija.

Vėliau Enėjui Silviui teko susidurti pačiam su Prūsų šalim, buvo išrinktas Varmės vyskupu.

Enėjo Silviaus raštai apie Prūsus turi tų pačių ypatybių, ką ir kiti jo raštai: jis stengiasi duoti gražų lengvą vaizdą; negalėdamas įsigilinti, tai išsisuka iš painiavos juokais, tai pigiu mokslo papuošalu pridengia žinių tuštumą.

Vienur paliečia Prūsus ir Lietuvą plačiau, kitur iš netyčių, bet žodžiai, pasakymai tie patys pasikartoja; matyt, jis turėjo po akimis tą patį ar pirmykštį šaltinį ar savo užrašus.

Enėjo Silviaus raštas „*de Pruthenorum origine*“ (apie Prūsų pradžią) yra užsilikęs 3 formose: savaimingai užbaigtas darbas, sudarąs vieną skyrių rašte, pavadintame, „Ratisponensis Dieta“ (Imperijos seimas Regensburge). Jisai buvo vėliau išspausdintas. Tą raštą žinojo ir Prūsų istoriografai, ir juo jie naudojas. Pav., juo naudojas Simonas Grunau[1].

b) Raštas „*De Livonia*“ buvo parašytas kiek vėliau už pirmąjį buvęs jam mirus išspausdintas. Jisai susideda iš dviejų dalių: viena

---

[1] *S. Grunau.* Preussische Chronik, Tract. XVI cap. VII (išspausd. 1889, t. II, p. 183—5).

apie Prūsus, kita apie Livoniją, abu raštu įeina kaipo dalis į didesnįjį Enėjo darbą „*De Europa*".

Šaltiniai šitiem abiem raštam buvo senovės rašytojai Justinas, Ptolomėjas, Jordanis (Jornandas); iš jų sėmė žinių tų šalių praistorijai, bet savaip jas perkombinuodamas. O žinių apie dabartinius laikus sėmė iš aktų, kuriuos rado imperatoriaus kieme, žiūrėdamas bylų, pats girdėjo ir matė, o daugiau gavo iš žmonių, ten esančių, ar jas suteikė Ordino žmonės.

c) Raštas „*De Lithuania*" sudarė vieną skyrių jo knygoje „Europa", būtent 26 skyr.[1]. Čionai jis turi žinių iš antrų rankų, Lietuvoj nėra buvęs, su lietuviais nebuvo tiesiog susidūręs, yra gavęs žinių iš žmonių, Lietuvai kartais nepalankių, kurie turėjo šiokį ar tokį pyktį ar pretenziją. Žinių čionai jam teikė ar Ordino žmonės, ar žmonės Lietuvoj gyvenusieji ir iš ten pasitraukusieji. Iš tokių matytojų Enėjas Silvius nurodo vieną kamaldulų vienuolį Jeronimą; sunaudodavo jisai ir girdėtas pasakas.

Tasai raštas buvo išspausdintas Basely 1551 m.

d) Iš netyčių kliudo lietuvius rašte apie Lenkus („*De Polonia*"), kuris sudaro tos pačios „Europos" dalį, būtent 25 skyrių, tenai jis mini Jagėlą, bet apie jį rašo ir kitame rašte „*De Ladislao rege Poloniae*" (De Viris illustribus, cap. XXXIII)[2]. Apie šį ir jo įpėdinius dažnai prisimena kituose raštuose, iš netyčių juos kliudydamas. Apie tai yra Dlugošius šiaip pasakęs:

„Juk ir Enėjas Sieniškis, italas, poetas vainikuotas, kuris anuo laiku buvo Frideriko, Romos karaliaus, kieme raštininku, norėdamas patikti vokiečiams, metė daug įžeidimų karaliui Vladislovui..." [3].

2. Žinios, teikiamos apie Lietuvą.

Minėtuose raštuose jisai teikia tokių žinių.

Žemėlapis. Apie tat, kaip atrodė Lietuva ir gretimos jai šalys, matyt iš Europos rytų ir vidurio žemėlapio. Jisai buvo įdėtas į Enėjo Silviaus raštų rinkinį, išleistą XVI amž. (1571 m.) Basely. Žemėlapis tai ne Enėjo Silviaus darbas, o leidėjų paimtas iš vokiečių žemėlapių, ką rodo vokiškai užrašytieji vardai[4].

Žemė. Vasarą į Lietuvą negalima esą įeiti, visa balų apsupta, tik žiemai užėjus balos užšąlą ir tuomet tegalima įeiti. Pirkliai keliaują per ledą ir sniegą, imdami su savim valgio kelioms dienoms; nėsant nė vieno tikro kelio, jie keliaują žiūrėdami žvaigždžių, kaip tat daroma jūroj[5].

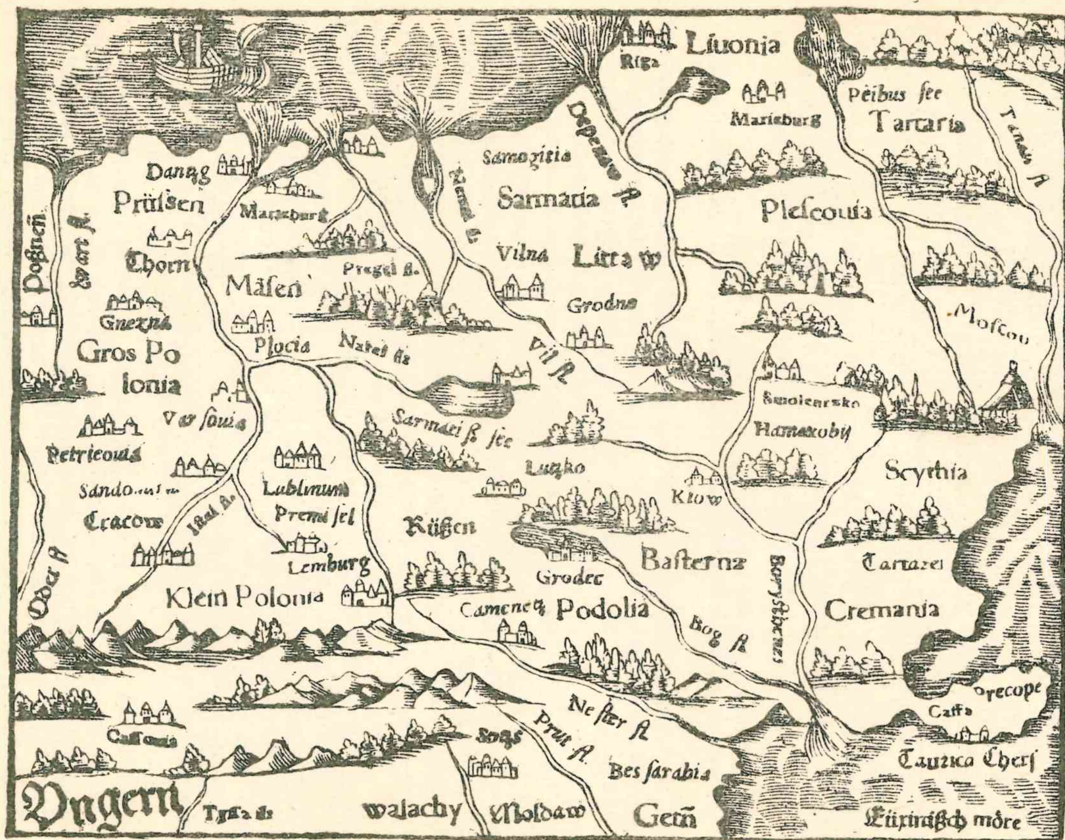
1 Perspausdintas: Priede Nr. I.

2 *Scr R. Pruss*, t. IV 212—217. Priedas V.

3 *Dlugosz*, Dziejów polskich, kn. XI—XII, X IV p. 639. (po 1443 m., kur kalba apie Vladislovą Varniškį)

4 *Aeneae Silvii.* Opera, pusl. 416.

5 *Priedas* I, eilutės 2, 26—31.

Liuonia
Riga
Marieburg
Peibus see
Tartaria
Samogitia
Danzg
Prüsen
Marieburg
Sarmatia
Plescouia
Poßnen
Wart fl
Thorn
Mäsen
Pregel fl.
Vilna
Littaw
Grodno
Moscou
Gnezna
Gros Polonia
Plocia
Narew fl
Vil fl
Var souia
Sarmaei fl see
Petricouia
Lutzko
Kiow
Scythia
Cracow
Lublinum
Premisel
Rüssen
Lemburg
Basternæ
Tartarei
Oder fl
Grodec
Klein Polonia
Camenetz
Podolia
Cremania
Bog fl
Borysthenes
Ne ster fl
Prut fl
Precope
Caffa
Taurica Chers
Bes sarabia
Vngern
walachy
Moldaw
Getē
Eüxinisch möre

D

E

Kalba. Lietuvių kalba esant — slavių. Slavių kalba, kaip žinoma, sako jisai, labai plati ir padalinta į įvairias tarmes (sectas). Prie jų, pav., priderą dalmatai, kroatai, čekai, karnai, lenkai[1].

Pinigai. Kultūra esant žema, ūkis pirmykštis. Pinigų vartojimas nežinomas. Jų vietoje vartoja kailiukus; pigesnieji užima vario ar sidabro vietą, geresnieji — aukso, ir jie yra labai branginami[2].

Tikyba. Lietuviai yra stabmeldžiai. Vienoj vietoj atrasta giminė, kuri tarnauja saulei ir ypatingai gerbia geležinį nepaprasto didumo kūjį. Kunigai paaiškino lankiusiam tą vietą, jog priešai vieną sykį buvę pagavę saulę, uždarę į bokštą, tai su tuo kūju zodijako ženklai sugriovę bokštą, paleidę iš jo saulę ir grąžinę žmonėms. Ir del to šitas įrankis taip garbinamas: jis grąžino žmonėms saulę[3]. Taip pasakoja Enėjui misionaras Jeronimas, apie kurį bus kalba vėliau.

Dievai gyvenę alkuose. Misionaras Jeronimas krikščionystei išaukštinti ir dievų menkumui įrodyti pradėjo naikinti alkus: gavo keletą kirtėjų, pats stojo pryšakyje ir ėmėsi darbo. Priėjo iki alko viduriui, kur stovėjęs labai didelis ąžuolas, žmonių laikomas Dievo būstine. Niekas nedrįsęs kirsti, galų gale atsirado vienas drąsesnis, ėmęs kirsti, bet su kirviu susižeidęs į koją, pargriuvęs vos gyvas. Minia ėmė kelti triukšmą, kam drįsęs užgauti, palytėti šventuosius jo namus.

Čionai galėjo būti velnių vyliai, jie galėjo žmonių akis apdumti, tai Jeronimas priėjęs prie žmogaus, liepęs atsistoti, ir jis atsistojęs. Taigi stojosi stebuklas[4].

Kirtėjai iškirto visą alką. Jeronimas kirtęs alkus ir kitose vietose. Žmonės ėmę protestuoti. Jie sakė, kad atėmus Dievui namus, nebeturėsią nė giedros, nė lietaus, ėmė skųstis Vytautui, jog greičiau apleisią savo namus, išeisią iš savo tėvynės, negu išsižadėsią senosios savo tikybos. Triukšmą kėlusios moterys, o prie jų prisidėję vyrai[5].

Be didesnių nematomų dievų, buvo mažesni, naminiai dievukai — tai žalčiai. Laikomi jie namie, guli ant šieno, šeimininkas maitina juos.

Jeronimas vienoj vietoj surinkęs juos aikštėj liepęs viešai sudeginti. Stojosi vėl stebuklas, dabar jau pagonų: mažieji žalčiai lengvai sudegė liepsnose, bet užsiliko vienas, kurio ugnis niekaip neėmė, nors keletą sykių į ugnį dėjo[6].

---

1 *Ten pat,* eilės 41 — 44.
2 *Ten pat,* eilės 33 — 35
3 *Ten pat,* eilės 83 — 90.
4 *Ten pat,* eilės 93 — 114.
5 *Ten pat,* eilės 114 — 126.
6 *Ten pat,* eilės 68 — 73.

Kitoj vietoj buvo garbinama amžinoji ugnis. Kunigai, prie jos esantieji, pranašaudavo ligoniams; kai prieteliai ateina pasiklausti, ar išgys, tai kunigai naktį išaukdavo prie ugnies ligonio šešėlį ir pasakydavo, ar išgys ar mirs; jeigu atsigręždavo su veidu į ugnį, tai liksiąs gyvas, o jeigu atkreipdavo nugarą, tai mirsiąs. Žmonės ateidavę pas tuos kunigus pasitarti ir kitais reikalais[1].

Iš šeimos gyvenimo. Enėjas apie tat sako: „Ponios, vyrų leidžiamos, turi gulovus, kuriuos vadina užtūpiais. Vyrams gėda imti prie teisėtos žmonos gulovę. Jie susitarę lengvai persiskiria ir vėl veda“[2].

Taip jis rašė, būdamas popiežium.

Bet būdamas vyskupu, jis rašo daug plačiau ir šiek tiek kitaip, prideda daugiau smulkmenų. „Vienas kunigaikštis iš Opavos (vokiškai: Troppau) vedė vieną lietuvę ir ėjo jos pasitikti; jis rado jos palydovų tarpe vieną rinktinės išvaizdos ir stipraus kūno sudėjimo jaunuolį, kuris gulėjo ant minkštų pūkų pagalvių ir važiavo spyruokliniame vežime. Jis klausė, kas tai toks yra, nes buvo tos nuomonės, kad tai jo žmonos brolis arba šiaip giminaitis. Tie, kurie prie jo arčiau stovėjo, atsakė kunigaikščiui, kad pas lietuvius protėvių papročiu esą leista ištekėjusioms, ypač bajoriškos kilmės, moterims turėti namie vieną ar net daugiau užtūpių, žiurint vyro pajėgumo. Šitas užtūpis, jeigu tikrasis vyras bus apsileidęs, pasiims vyro pareigas. Taigi ir šitas jaunikis esąs paimtas kartu, kad užimtų tą pareigą, jei jis del ligos ar kitos kurios priežasties, kaip tat dažnai atsitinka, nepajėgtų vyro pareigų atlikti. Kunigaikštis tą vyrą norėjo atiduoti šunims sudraskyti, bet buvo draugų išgelbėtas, tai jis kuo greičiausiai liepė jam grįžti į Lietuvą: [pabėgo ir ji]; šitoj šalyj, kaip sakoma, esąs labai retas atsitikimas, kad žmonos nuo vyru atsiskirtų“[3].

Apie Lietuvos kunigaikščius. Lietuvos istorija Enėjas Silvius nesidomi; negirdėjo ar bent nemini nė Mindaugo, Gedimino, Kęstučio ar Algirdo, jų vardų nerandame jo raštuose. Minėjo dabartinius viešpačius, nes jie aktingai dalyvavo Europos politikoje, su jais reikia skaitytis, derėtis.

Vytauto vardą užtinkame kelis kartus. Vienur jis tebėra viešpataująs, kitur jau miręs, tai minimi jo įpėdiniai.

Vytautas. Vytautas atrodo jam baisiu, žiauriu, despotišku barbaru, bet stipriu galingu viešpačiu, prieš kurį visi nusilenkia. Savo rašte „De Lituania“ jis sako: Lietuvą valdė Vytautas, Vladislovo brolis, kuris, liovęsis garbinti dievus, su Lenkų karalyste priėmė Kristaus sakramentą. Didelis buvo Vytauto vardas, visi valdiniai jo bijojo;

---

1 *Ten pat*, eilės 73 — 82.

2 *Ten pat*, eilės 35 — 38.

3 *Priedas* II [ir ji pabėgo] reikėtų įstatyti, nes kitaip būtų nesuprantama, kam kalba apie žmonų pabėgimą.

liepus jam skubinos patys pasikarti, negu patekti į kunigaikščic nemalonę[1].

Nepasiduodančius jo valdžiai įsiūdavo į meškų kailius, įmesdavo meškoms, kurias tam tyčia maitindavo, kad sudraskytų, arba kitais žiauriais būdais nužudydavo. Jodamas raitas, visuomet turėdavo išspęstą lanką. Jeigu ką įtardavo, kad elgiasi kitaip, negu jis nori, tuojau perverdavo su strėla (vilyčia); daug žmonių jis pražudė bežaisdamas. Šitas kraujo ištroškęs budelis, norėdamas būti žmonių žinomas, sykį buvo liepęs visiems nusiskusti barzdas, tą svarbią veido ypatybę, ir niekas to nedarė, nes lietuviai velijo greičiau galvą padėti negu barzdą atiduoti. O jis pats rodydavos nusiskutęs barzdą ir galvą; paskyrė mirti tiems, jeigu kas iš provincijos bent plaukelį nuo veido ir galvos nuimdavo[2].

Jis buvo paskelbtas imperatoriaus Žygimanto Lietuvos karalium. bet mirė prieš atvykstant pas jį kviesliams su karūna[3].

Apie tą patį be proto žiaurų Vytauto būdą sako vėl kitame rašte. Jo visi bijo, klauso, prisakius patys pasikaria. Pakartoja taip pat ir įsakymą barzdas nusiskusti; priežastis paprasta: Vytauto nuomone, jo žmonės, valdiniai, liaudis turi klausyti įstatymo, o įstatymas pridera kunigaikščiui; ką nori, tą gali daryti. Del to ir išėjo įsakymas apie barzdas.

Vytautas prisakė nusiskusti barzdas, o pats sau paliko, kaipo viešpaties žymę. Bet lietuviai nepaklausė: velijo gyvybę atiduoti, negu išsižadėti barzdos. Tuomet jis pats nusiskuto galvą ir skruostus, paskyrė mirties bausmę tiems, kurie eis jo pavyzdžio — nelaikys barzdų ar plaukų ant galvos[4].

Taigi čionai Vytautas atrodo ūpo žmogus, užgaida yra pamatinis jo darbų veiksnys. Nori pats išsiskirti su barzda, kitiems liepia nusiskusti; o kadangi neklauso, tai jis pats nusiskuta, o kitiems jau draudžia tat daryti.

Iš tikrųjų Vytautui neaugo nė ūsai, nė barzda, tai jis daryti tokių bandymų negalėjo, neturėjo noro rodyti savo valią šituo keliu. Reikėjo jam atlikti svarbesnis uždavinys — įgyti valdžią Lietuvoj, rasti atramos Lietuviuose. Jo būdas tikrenybėje buvo priešingas tam vaizdui, kurį priešia Enėjas: kietos, stiprios valios, žinojo ko noręs ir ką darąs, del savo ūpo užgaidų galvų nekapodavo, nebuvo rytų despotas.

Tas barbaras iškilęs netikėtai, bet kaip — Enėjui nesvarbu ir tat nerūpi; esąs tai Jagėlos brolis. Jis—Rytų despotas, kurių pavyzdžių jis matė ir girdėjo daugybę pas save, Italuose.

---

1 *Priedas I*, eil. 2 — 6.
2 *Priedas I*, 4 — 16 III, IV.
3 *Priedas* I ir 16 — 18, VI.
4 *Priedas* I IV.

Šiek tiek teisingiau nupasakoja apie Vytauto pastangas vainikuotis Lietuvos karalium ir nutraukti visus ryšius su Lenkija[1].

Kitoj vietoj, čekų istorijoj, nekalba piktų žodžių apie Vytautą, kai dėsto jo santykius su čekais. Gana teisingai temini vieną Vytautą: jis vienas čekams tebuvo rimtas kandidatas jų nepriklausomybei ginti. Tik priešingas Vytautui buvęs Jonas Žižka, kuris sakė jog laisviems žmonėms nepridera turėti karalių. Randa taip pat jog Vytauto paskirtas Kaributas turėjęs vado ir viešpaties gabumų[2].

Jagėla. Enėjas Silvius apie Jagėlą sako: „Lenkų karalius — Vladislovas, kilimo totorius, netikėlis, nes buvo pagonis; norėdamas gauti karalystę, metė savo tikybą, pasidarė krikščioniu, ko žmonės nepadaro del karalystės? Tuomet Lenkų karalystėje buvo Vilimas, Austrų kunigaikštis, kuris paėmė už žmoną karalaitę, Karolio, vengrų karaliaus, dukterį ir atsinešė kraičiu Lenkų karalystę. Bet Lenkai velijo turėti karalium pagonį negu vokietį, pašaukia Vladislovą, Vilimą išveja, o karalienę, senojo karaliaus, žmoną atiduoda naujam karaliui. Bet ši sakydavosi esant gulovė, ne žmona, niekumet savo valia su juo negulėjusi, taip ir mirė, neturėdama iš jo vaikų[3]".

Po to pasiėmė kitą žmoną, iš kurios jau šimtametis sulaukė vaikų; šituo būtų pralenkęs Katoną ir Maksenissą, jeigu nebūtų turėjęs padėjėjo[4].

O vėliau, būdamas popiežium, rašo: „Nepatiko Lenkams vokiečių karalius, pasišaukė Vladislovą iš Lietuvos, išvijęę Vilimą, jo žmoną ir karalystę atidavė naujajam karaliui. Vladislovas buvo pagonis ir gerbė stabus, bet neatsisakė priimti krikštą kartu su karalyste. Atsigrįžęs prie Kristaus, buvo dievobaimingu viešpačiu. Daugelį lietuvių atvedė prie Evangelijos. Pastatė keletą katedrų, didelę pagarbą rodydavo vyskupams[5].

Žinios apie Jagėlos šeimą ir ryšius neatitinka tikrybės, jeigu būtų pasidomėjęs, būt galėjęs rasti Romoj.

Jadvyga buvo Liudviko, Vengrų karaliaus, duktė. Jagėla iš Jadvygos turėjo dukterį, Bonifaciją vardu, kurios krikšto tėvu buvo pats popiežius Bonifacas, ji mirė 1399 m.

Kai del jungtuvių teisėtumo su Jadvyga, tai tuo reikalu ginčų jau buvo kilę, kai kam jos atrodė abejotinos, ypač Ordinas tat kėlė, bet popiežius Urbonas VI pripažino jas teisėtomis[6].

Esmės atžvilgiu Enėjas Silvius nepakeitė nuomonės, faktai tie patys, tik sušvelnina išvadas, visa, kas gal būti pikta, išbraukta.

---

1 *Priedas* VI.
2 *Aeneae Silvii*, Opera, p. 112
3 *Priedas V*, eilės 1 — 13.
4 *Priedas* V, eilės 1 — 12.
5 *Fijałek*, 47 — 48 (citata iš Enejo rašto).
6 *Ten pat.*

Enėjas Silvius neaukštai stato Jagėlą ir vėliau, kai aprašinėja mūšį ties Žalgiriu: jis bailus. Vytautas vedęs kovą ir laimėjęs, o karalius bijojęs, nežinojęs, kas daryti, Vytautas išgelbėjęs.

Kai del Jagėlos vaikų — pakartoja tą pat ir popiežium tapęs: „Mirdamas paliko du vaiku: Vladislovą ir Kazimierą, iš jų vienam paliko Lenkiją, kitam Lietuvą. Betgi yra kalbų, kad jie buvę vieno kario sūnūs, ne karaliaus“ [1].

Enėjas Silvius, mėgstąs pikantiškus dalykus, užsirašė tą smulkmeną ir pakartoja ją kelis sykius.

Tikrai, pas Lenkus buvo painių dėl įpėdinių po Jagėlos, buvo kovų dėl sostų užkariavimo svetur, kadangi jie visur veržėsi: į vengrus, į vakarus, pietus, tai naudojos proga įgelti.

Galėjo tos žinios ne tik iš vokiečių kilti, o ir iš paties Zbignievo Olesnickio ar net kitų bajorų, kurie viešai apie tat kalbėjo [2].

Długoszas, kaip minėta, randa reikalingu piktintis Enėjo Silviaus puolimu Jagėlos sūnaus, kuris kariavo sau sostą Vengruose [3].

Jagėla turėjo 3 sūnus, tik du jį tepergyveno, vienas mirė prieš tėvą [4].

Švitrigaila ir Žygimantas. Kai del Vytauto įpėdinių ir kovų, kurios buvo ištikusios tarp Lietuvos ir Lenkijos, tarp įvairių pretendentų, apie Ordino įsikišimą — Enėjas Silvius nežino.

Basely buvo Švitrigailos kviesliai, buvo skaitomi jo laiškai; jis težino jo vieną vardą. Tolimesnio likimo jis nesekė, nežino apie jo atstatymą, pralaimėjimą kovoje, kad, jį pašalinęs, galų gale įsivyravo Žygimantas, kad jį nudėjo savi bajorai.

Anot Enėjo, nudėję sąmokslininkai Švitrigailą, o iš tikrųjų Žygimantą. Iš to viso sąmokslo aprašo vieną smulkmeną, kuri gali būti įdomi vakarų Europos inteligentijai: dalyvauja prijaukintoji meška, juk tai meškų šalis, jos buvimu pasinaudojo sąmokslininkai; jie pabrazdino lyg meška į duris, kunigaikštis įsileido, ir jie tuomet prie jo priėję.

Enėjas Silvius tarė, tai buvęs Švitrigaila, žinios apie Žygimantą taip ir nepasiekė Europos, bent Enėjas Silvius nežino [5].

3. Enėjo Silviaus šaltiniai žinioms apie Lietuvą.

Enėjas Silvius dažnai nenurodo šaltinių, iš kur ką yra sėmęs, tai reikia ieškoti patiems.

Rašydamas apie Lietuvą jisai, be abejo, pakartojo tas kalbas, kurias buvo girdėjęs Vokiečiuose, Vengruose, Austrijoj; jisai tų žinių nepatikrino, nes negalėjo. Kalbant apie tolimas šalis rodoma, kaip

---

1 *Priedas* V, 10 — 12, 32 — 34.
2 *Caro*, IV 113 — 114.
3 *Długosz,* Dzieje, t. VI. p. 639 (kn. XI — XII).
Caro, IV 113 — 114.
5 *Priedas* I, eilės 18 — 26.

paprastai, mažiau tikslumo. Iš lietuvių ir jų viešpačių apibūdinimo matyt, jog tas žinias teikė jų priešai. Suprato, jog tai semta iš kelintų lūpų, todel nenurodo. Ar tai ten, kur pasakoja apie Jagėlos iš totorių kilimą, ar apie jo užkuriomis ėjimą, ar apie kovas su Ordinu ir totorių galybes, ar apie Švitrigailą, kurį painioja su Žygimantu, ar apie Vytautą, esantį tikrą brolį Jagėlai. Būdamas popiežium, rašydamas apie Lietuvą, jis žinias papildo ir taiso, bet taiso piktus pasakymus, juos išmeta, šiaip esminius dalykus palieka.

Vienoj vietoj jis vis delto nurodo matytoją, kuris jam papasakojo apie Lietuvos gyvenimą, būdą ir t. t. Juo buvo vienas čekas, Jeronimas Pragiškis. Kai kurie mokslininkai ėmė tvirtinti, jog jis Enėjui buvęs vienintelis šaltinis Lietuvai pažinti.

Taigi reikia su juo pačiu susipažinti ir jo teikiamas žinias įvertinti.

V.

Jeronimas Pragiškis.

Du Jeronimu. Istorijoj žinomas ir yra pagarsėjęs vienas Jeronimas Pragiškis, kuris buvo Jono Huso bendradarbis ir taip pat sudegintas Kostancos mieste, tik vėliau, 1416 m. Jisai yra buvęs Lietuvoj apie 1412—13 m.,[1] su juo tai turėjo ryšių Vytautas; Lietuvoj arba bent Vytauto kieme jisai platinęs Huso mokslą, taip bent buvo kalbama vėliau. Šitas tvirtinimas turėjo tam tikro pagrindo: Vytautas vėliau buvo susidėjęs su čekais-husitais, sutiko būti jų karalium, nors jam rūpėjo čekų sostas, ne jų tikybos gerumas.

Enėjas Silvius mini vieną čeką, taip pat Jeronimą iš Pragos, su kuriuo buvo matęsis ir kalbėjęs Baselyj 1432 m. Tai šitas Jeronimas buvęs Lietuvoj ir platinęs krikščionystę. Jisai ir anas Jeronimas turėjo būti įvairūs asmenys, bet buvo tokių, kurie laikydavo juodu už vieną asmenį ir puolančius į akį chronologijos prieštaravimus stengėsi kaip nors pašalinti.

Palengvino painiojimą dar ir tat, kad jis yra žinomas keliais vardais: Jonas, Silvanas, Jeronimas vienuolis, Jeronimas iš Pragos ir t. t.

Kai del šito Jeronimo asmens, tai ir pirmiau ir vėliau buvo painiavų chronistų ir istorikų tarpe.

Stryjkowski savo išspausdintose kronikose pasakoja apie Jeronimą, suteikia tas žinias, kurių buvo radęs pas Enėją Silvių[2]. Kiek plačiau tuo reikalu pasisako Stryjkowski nespausdintoj Kronikų redakcijoj. Jis sako: „buvo tai mokytas čekų vyras, Krokuvos

---

1 *Fleišhans,* 450, 477.
2 *Stryjkowski,* II p. 79—80.

pilyje buvo kanauninku, tik ne tas Jeronimas, Huso mokinys, kunigas iš Pragos. Po to, kai Jagėla, tapęs Lenkų karalium, vertė savo tėviškę Lietuvą į Kristaus tikybą, tą Jeronimą čeką iš Pragos padarė Vilniuje kanauninku, ir jis skelbė Dievo žodį Lietuvai." [1].

Paaiškinimui jis nurodė, jog šitas Jeronimas nebuvo Huso prietelius, o buvęs visai kitas žmogus, dargi buvęs Vilniaus kanauninku.

Tikrai Vilniuje buvo vienas kanauninkas, vadinamas Jonas Čekas (Johannes Bohemus). Apie jį yra žinių, bet nedaug. Jos yra šitokios.

Pirmasis Vilniaus vyskupas Andrius Vasyla įsteigė koplyčią, aprūpino ją tam tikru turtu, padarė tat raštu. Po šituo dokumentu, išleistu 1397 m., yra pasirašęs tarp pralotų ir kanaunikų Jonas Čekas (Johannes Bohemus) [2].

Tas pats vyskupas rašė 1398 m. testamentą, po juo tarp kitų buvo pasirašęs taip pat Jonas Čekas. [3]

Vyskupui mirus 1398 m., tais pačiais metais Vilniaus kapitula siūlė išrinkti jos nurodytąjį kandidatą Joną Plichtą, bet jau neberandame tenai Jono Čeko tarp kapitulos narių. [4].

Stryjkowskis sako, kad Jeronimas vienuolis ir Jonas Čekas tai tas pats asmuo. [5] Ar galima tat priimti? Tariu, kad ne. Bet prie šito klausimo reikės grįžti vėliau. [6]

Neabejotina viena, kad Jeronimas Huso draugas ir Jeronimas vienuolis, abudu Pragiškiu, yra įvairūs asmenys.

Juodu turi daug bendro ir daug skirtumų: abu mokytu, abu čeku, didžiavos savo tauta, abu nori pataisyti savąją tautą, tik ne vienaip baigė: vienas žuvo svetur ant laužo, kitas irgi mirė svetur visų užmirštas, ir jis mylėjo savo šalį, bet nekentė jos atskalos, apie jį tai ir užlaikė žinių čekų priešas Enėjas Silvius. Kai kurie randa, kad Jeronimas-katalikas perviršijo savo gabumais Jeronimą-husitą, bet gyvas aukštai nepakilo, mirė visai užmirštas. [6].

Mes apsistosime prie Jeronimo vienuolio. Jisai, kaip ir daugelis čekų inteligentų, turėjo emigruoti, nes jau atsirado jų perteklius.

Čekija ekonomiškai ir kultūriškai pakilo jau XIV amž. Pražydo Pragos universitetas, kuris skleidė anos gadynės šviesą ne tik po visą savo šalį, bet dar jos duodavo kaimynams. Gausingoji čekų inteligentija turėjo ieškoti duonos ir darbo svetur, o jų visur ieškojo, palengvino tat tarptautinė inteligentijos kalba — lotynų, be to, ir liaudies slavų kalba leido jiems eiti į kitų slavų šalis.

---

1 *Fijałek,* m. v. 52.
2 *Kurczewski,* Kościół, II, 17—18.
3 „ „ II, 18—21.
4 „ „ II, 306—8.
5 *Stryjkowski,* II 79—80.
6 Reikėtų tas dalykas dar ištirti, nes tie pirmieji lietuvių-čekų santykiai nėra dar tinkamai ištirti net gana plačioj tuo dalyku čekų raštijoj.
7 *Fleišhans* 79—80.

Nuo XIV amž. vidurio Praga virto šviesos židiniu ir Lenkijai; tenai pirmiausia kreipėsi gerokas skaičius lenkų studentų, Pragos universitete buvo „lenkų tauta", berods, daugumą joje sudarydavo vokiečiai. Toj pačioj Pragoj 1397 m. įsteigta *lietuvių* kolegija lietuviams šviesti, kurie nesenai buvo tapę krikščionimis.

1400 m. Jagėla atgaivino Krokuvos universitetą, atstatė jį Pragos pavyzdžiu, pasikvietė iš jos naujų profesorių, tarp atvykusiųjų buvo, berods, ir vokiečių. Jo antruoju rektorium buvęs, kaip kai kurių spėjama, Kęstučio anukas.

Čekai apšviestūnai buvo reikalingi lenkams, nes pas juos trūko savo inteligentijos, tas pat buvo ir Lietuvoj; kartais net aukštoms ir pelningoms vietoms dvasinėj hierarchijoj trūkdavo savo žmonių, tai ėmė juos iš čekų, kurie turėjo jų perteklių. Slavams atrodė, jog lietuviai, kaipo naujakrikštai, bus menki katalikai, kad gali traukti į pagonystę, taigi tinkamiausiais katalikystės šulais Lietuvoj tegalėsią būti čekai. 1397/8 m. minimas Vilniaus kanauninku Jonas Čekas (Johannes Bohemus)[1]. Dar daugiau traukė į artimus lenkus pasauliniai inteligentai, meistrai, verteivos. Nueidavo ir į Lietuvą. Tarp atvykusiųjų čionai buvo ir minėtasis vienuolis *Jeronimas* Pragiškis[2].

Jeronimas Pragiškis. Gimė jisai apie 1369 m., o gal kiek anksčiau, 1367—68 m. Jo vardas buvo *Jonas*, ir dar vėliau Lenkuose, Dlugošo raštuose, jis žinomas šituo vardu. Jo tėvo vardas bene Vaitiekus (Albertas). Mokėsi Pragos universitete, bene 1393 m. gavo dekretų ir kanonų teisės daktaro vardą. Jis čionai įstojo į premonstratėnų ordiną Strachove, čia gyvendamas trumpą laiką mokė pats universitete. Gal būti, čionai paėmė Jeronimo vardą.

Tarp persikrausčiusiųjų į Krokuvą randame ir jį. Čekų mokslininkai ir pamokslininkai buvo garsūs slavų žemėse, greitai jie pakildavo. Jadvygą turėjo nuodėmklausį čeką, tai ir Jagėla pasiėmė sau tokį pat čeką, būtent, Joną, su kuriuo buvo susiėjęs arčiau. Neilgai jis išbūdavo kiekvienoj vietoj. Yra neaiškumų del jo darbų, laiko ir eilės. Jono (Jeronimo) biografas, remdamasis tam tikrais samprotavimais, nustato tokią jo gyvenimo eilę iki 1413 m., kurią, gal būti, vėliau teks kiek pakeisti. Jagėla pasiuntė jį krikščionybės platinti į Lietuvą prie Vytauto, išbuvo keletą metų, gal būti, tas buvo 1394 ar 1395—1398 m. Jo veikimas sukėlė liaudies pasipriešinimą, Vytautas jį atstatė, Jeronimas grįžo vėl prie Jagėlos, buvo laikomas pagarboj jo paties, kunigų ir bajorų, nes jisai išsiskirdavo iš kitų pavyzdingu gyvenimu ir mokslu. Vėl jis yra Jagėlos nuodėmklausiu ir pamokslininku. Jam rūpinantis Jagėla 1409 m. įsteigė Naujajam Sonče (Nowy Sącz, Sandec) premonstratėnų vienuolyną, ir Jeronimas buvo jo abatu 1410—1413 m.

---

[1] *Kurczewski*, Biskupstwo, 105; Kościół, II, 17—18, 18—21, 306—8.

[2] Plačiausia jo biografija — tai *Bidlo's* čekų kalba parašyta, kuriąja ir naudojaus.

Jis pats buvo atsidavęs vienuolyno reikalams; iš vienos pusės stengėsi pagerinti jo medžiaginį būvį, išrūpindamas turtų ir įvairių privilegijų; iš kitos pusės rūpinos vienuolių išvidinio gyvenimo skaistumu: iš vienuolių reikalavo skaistaus, pamaldingo gyvenimo, pasnikų laikymo; jis pats, pav., nevalgė mėsos. Matyt, vienuoliai jo neklausė, tur būt, buvo didelių konfliktų viduje, tai pasiekė vyskupus ir karalių. Ir Jeronimas palieka tą šalį, traukiasi arčiau prie Bažnyčios centro; išvyko į Italiją, įstojo į Camaldolio vienuolyną. Čionai jis greit iškilo: jo energija, uolumas, apsišvietimas, pavyzdingas gyvenimas išstūmė jį į pryšakį; kurį laiką jisai aukštai stovi savo ordine. Čionai jis gali dalyvauti platesniame Bažnyčios gyvenime.

Užtinkame jį dirbantį visuotiniame bažnyčios seime Sienoj kaipo savo ordino delegatą. Čionai jis rūpinas kunigų pataisymu; tam tikslui jis puola kunigus, jų netinkamą gyvenimą. Jis pats asketas — tyro gyvenimo, reikalauja to ir bažnyčios seime, tą patį stengiasi pravesti praktikoj pas save vienuolyne. Prie jo čia vyrauja drausmė, prideramas gyvenimas.

Jis negali ramiai sėdėti, ilgai išbūti vietoj. Jo prigimimas reikalauja darbo, judėjimo, tikro gyvenimo. Bažnytinės kovos, atskalos, iširimas—visa tat jį neramina, bet ir traukia į save. Šventai tiki savo mokslu, jo pagrindais gyvena, tai ir kitus nori prispirti. Atliekamu laiku jis pats rašo; jo visos žinios, darbas pasireiškia parašytuose ir iki mūsų užsilikusiuose pamoksluose.

Jį traukia pamatyti daugiau pasaulio, pamatyti savo akimis šventąsias vietas. 1428 m. Jeronimas iškeliavo į rytus — į Palestiną, į Graikus. Jis buvo Jeruzalėj, Nazarete, pats matė šventąsias vietas. Graikuose būdamas tyrinėjo klausimą, ar galima bažnytinė unija, ir kaip tat padaryti. Priėjo prie neigiamų išvadų: jis ja netiki. Neaukštai stato graikų kunigus. Geruoju su jais nieko nebūsią galima padaryti, del to velytų pavartoti griežtų priemonių, nepripažįstą kompromisų, jis visur viršūnėje pastatytų lotynų vyskupus.

Grįžęs 1430 m. iš rytų kelionės, rado ordino vadovybėje atmainų. Ėjo dabar karštos kovos prieš generolą. Jį kaltino lengvu gyvenimu, turtų eikvojimu ir t. t. Grįžęs Jeronimas pateko į kovų sūkurį, gyvai dalyvavo tose kovose. Jo įtaka, autoritetas ordine buvo iki šiol dideli. Jisai karštai gynė ordino autonomiją, kuri ką tik buvo sulaužyta popiežiaus: beveik antmetė naują generolą Ambroso Traversarį. Į šitą dalyką įsipynė ir asmens motyvų. Jeronimas norėtų būti generolu: Traversari žmogus jaunesnis už jį, neturįs jo nuopelnų. Prasideda tarp jųdviejų kova — žodžiu, raštu, skundomis. Traversari — humanistas, nesiauras ir nesausas scholastas, savo būdu žmogus nuolaidesnis. Kaip tik jisai pravedė reformą kameldulų ordine, suminkštino griežtumus, kurie vėliau ir įsigalėjo. Jis buvo didesnis politikas, negu Jeronimas.

Esant Traversariui generolu, kova tarp jų dviejų ėjo ir toliau, nors kartais liaudavos: jiedu padarydavo paliaubas ar net taiką. Šita kova kartais turėjo aštrią asmeninę formą. Užtinkame Traversario skundoj tokių pasakymų apie jo priešą Jeronimą, kaip veidmainys, melagis, pikto kurstytojas ir t. t [1].

Nustumti jį, užmiršti visai — vis delto nebuvo galima. Baselio tėvai, užėjus kalbai apie čekus atskalūnus, apie sumanymus, kaip būtų galima juos padaryti gerais katalikais, prisiminė apie Jeronimą, kuris tuo klausimu buvo taip pat susirūpinęs. Gal tenai priminė apie jį jo prieteliai iš Sienos laikų.

Bažn. Seimas pakvietė jį laišku, 1432 m. birželio 5 d. rašytu, savo keliu rašo kameldulų konventui, kad duotų lėšų.

Jeronimas negalėjo važiuoti į bažn. seimą be generolo leidimo, o ir lėšų vargu ilgam būtų turėjęs. Gi Traversari nenorėjo leisti Jeronimo dar ir del kitų priežasčių. Popiežius Eugenas IV buvo nusistatęs prieš bažn. seimą. Traversari, asmeniškas jo prietelius, jo politikos šalininkas, tuo klausimu susirašinėjo su juo, del to darė kliūčių Jeronimui iškeliauti, kol popiežius nedavė sutikimo. Čekų klausimas buvo gyvas; Vokietijoj kalbama apie kryžių karą prieš juos, kad padarytų bažnyčioj vienybę. Tai daryti kliūčių, kad tų dalykų žinovas Jeronimas nevyktų ir nepadėtų, ilgam laikui nebuvo galima.

Galų gale Traversari sutinka išleisti. Antroj rugp. pusėj 1432 m. leidžia Jeronimui važiuoti, duoda kelionei lėšų, atitinkamą rekomendaciją į artimą nuo Baselio vienuolyną. Tai šitame vienuolyne jį aplankė Enėjus Silvius, klausinėjo jį apie Lietuvą ir jos būdą. Jis, eidamas perdėtinio nurodymais, apsigyveno pas kartuzus prie Reino. Jo priorui buvo paaukojęs savo traktatą prieš čekus. Kai del elgimosi seime, tai Jeronimas gavo trumpą instrukciją: nieko prieš popiežių nekalbėti.

Jeronimas atvyko į Baselį 1432 m. spalių mėn.

Jeronimas Basely. Jeronimas atvyko į bažn. seimą, pasiryžęs stoti į kovą, dalyvauti visuose jos darbuose, bet vedėjai nesiskubino jo priimti. Nerandame žinių apie Jeronimą Bažn. seimo aktuose, nors jis nesykį siūlės prisidėti, pats prisimindavo. Vis delto sąrašuose užtinkame jo vardą [2].

Pats bažn. seimas nebuvo toksai karingas čekų klausimu, nes jo nuotaika ir tikybinė politika parėjo nuo politinių jėgų santykių, o jis galingas nebuvo.

---

[1] „Superest amaritudinis radix, que se ipsam Deo agente conesit et reviviscere nititur; nam D. Hieronymus de Praga, ambitiosus simulator, hypocrita, mendax, vitiosus, scandalorum summus opifex et inventor malorum... contra nosagere nunquam desistat". (cituoja *Bidlo,* p. 427.).

[2] *Lazarus*, p. 353.

Bažn. seimas derėjosi su čekais, jis vengė aštrių puolimų, tarė, taip greičiau su jais susitarsiąs, o Jeronimas velijo pulti; puolimui buvo parašęs raštą prieš 4 Pragos artikulus, pasirengęs buvo viešam disputui su husitais, bet iki to nepriėjo Jis pats vėl iškėlė tą klausimą 1433 m. sausio 26 d., bet prezidija ir nestatė jo susirinkimo eilėje.

Jeronimui nepatinka seimo nuolaidumas, kompromisai, ar tai bus unijos su graikais ar čekų husitų reikalai. Jis nekenčia abiejų. Jis dalyvavo ir kitais klausimais, ne sykį jis kėlė balsą ir kitoms progoms pasitaikius. Bažn. seimo kovose su popiežium jis palaiko seimą, pasisako prieš popiežiaus viršenybę. Apie tat visa buvo pranešta popiežiui ir ordino generolui.

Seimo ir popiežiaus santykių klausimu Jeronimas kalbėjęs 1433 m. bal. 19 d. Baselio katedroj. Savo kalboj jis įrodinėjo, kad reikia daryti pagrindinė Bažnyčios reforma organizacijoj ir vidaus gyenime; jis puolė turtų pamėgimą, jų rinkimą, annatas, beneficijų pardavimą, ir t. t.; jis puolinėjo kunigų ištvirkimą, išdykimą, ypač lietė aukštuosius. Šita patikti negalėjo. Jis liko fanatiškai tikinčiu vienuoliu, uoliai pildančiu savo pareigas, bet ir iš kitų to paties reikalaujančiu.

Po 1433. VI-11. nebeturime žinių apie jo veikimą bažn. seime. Apie Kalėdas 1433 m. jis apleido Baselio seimą, traukė atga į savo Comaldolį.

Jo grįžimas įvyksta tuo laiku, kai Bažn. seimas ir popiežius susitaikė. Jisai nebereikalingas seimui, savo griežtumu ne lengvino, o sunkino taikymo darbą.

Jeronimas grįžo ne savo noru: jo generolas, Traversari, atšaukė jį, jisai bijojo, kad Jeronimas tokia proga, kaip seimas, pasinaudojęs galįs tenai iškilti, taip bent galvojo apie jį Jeronimas. Juodu nesusitaikė. Jeronimas nenorėjo pasiduoti, ir toliau priešinos, kiek tat jam leido nauja jo padėt s.

Traversari ir grįžtančiam sunkino jo gyvenimą, neįsileido nė į Camaldolį, bijo jo neramumo, dargi deda ant jo baudas.

Susiartinus popiežiui su bažn. seimu, Jeronimas neteko užtarytojų, ir jam, visai užmirštam, nebegrąžino atimtųjų teisių.

Berods, vėliau, 1438 m. susitaikė su Traversari, bet į Cameldolį vis tiek nebegrįžo, užgeso jisai Adrijos pakraštyje Venecijoj.

Mirė 1440 m. liepos 17 d., o metais prieš tat buvo miręs jo priešas, Traversari (1439. XI. 17.).

Jeronimas ir husitai. Długosz'as savo raštuose mini čeką Joną, atvykusį į Lenkus 1393 ar 1394 m.

Jeronimo biografas Bidlo savo rašte įrodinėja, jog tai bus tas pats Jeronimas. Net vėliau, 1433 m., būdamas Lenkuose, bažn. seimo pasiųstas, pasirašė taip pat Jonu.

Enėjas Silvius, kuris su juo kalbėjo Basely, tvirtina, jog Jeronimas pabėgęs iš čekų nuo suiručių ir atskalos.

Bidlo neigia šitą. — Jis nesąs emigrantas, su husitais nesusidūręs, ir nebuvę kada.

Galima sakyti, jog Jonas ir Jeronimas tas pats asmuo, vis delto galima tikėti Eneju Silviu, jog jis pabėgo nuo husitų, gal būti, jis pats buvo tat papasakojęs.

Šitą reikia remti šiais samprotavimais.

Jeronimas buvo pakviestas į Baselį, kaipo turįs prityrimo čekų husitų reikaluose.

Basely jis dega karščiu prieš čekus husitus; jo rašte matyt fanatiko neapykanta, savotiška savo tautiečių meilė, noras suteikti saviesiems laimę, šita tegalėjo būti del pakeltų, iškentėtų persekiojimų, susidūrimų.

Jisai važinėja visur, tik nėra jo Čekijoj, jis išgiria pagonis, o išpeikia čekus husitus.

Jeigu būtų ramiai iškeliavęs, jo atsiminimai būtų kitoki; taigi reikia tarti, kad Jeronimas tikrai pabėgo nuo persekiojimų, susidūrimų. Jis turėjo dalyvauti čekų sąjūdžių sūkury, turėjo susidurti su vokiečiais. Ir vėliau matome, kad jis nėra vokiečių garbintoju: pav., norėdamas atitraukti Jagėlą nuo čekų ir sutaikyti su Ordinu, stengiasi prispirti Ordiną nusileisti ir tam galui jį gąsdina su 200.000 čekų husitų, kurie ateisią Jagėlai į talką.

Vokiečių neapykantos tegalėjo įgyti Pragoj, tenai turėjo turėti susirėmimų su jais, tuomet dar ėjo išvien su kitais čekais, o paskui keliai persiskyrė.

Apleidęs Lietuvą, Lenkiją, traukia į Italiją, ne į čekus, matyt, kelias tenai jam buvo užkirstas.

Kai del laiko, kada jisai galėjo turėti šitų susirėmimų čekuose, galėjo būti XV amž. pradžioj, kai grįžo išėjęs iš Lenkijos, Čekuose prasidėjo tikybiniai sąjūdžiai jau 1403 m., kada Pragos universitete prasidėjo tikybinė o tautinė agitacija, 1409 m. Pragos universitetas virto čekišku, panaikino vokiečių ir kitų svetimšalių privilegijas, vokiečių profesoriai ir studentai visai apleido Pragos universitetą.

Jeronimas tuomet ir emigravo, jis čekas katalikas, ne husitas, bet nusistatęs prieš vokiečius. Ir jis vėl įsitaisė Lenkijoj.

Jeronimas ir Jagėla. Lenkai griežtai ir aiškiai palaikė popiežių, su juo turėjo padarę sutartį.

Kaip buvo minėta, bažn. seimui rūpėjo pritraukti Jagėlą ir lenkų kunigus prie savęs, kad prisidėtų prie jo. Bet šitam trukdė bažn. seimo santykiai su Ordinu, nes jis šį palaikė.

Nuotaika buvo tokia, jog grėsė dideliu karu. Neramino taip pat Jagėlos ryšiai su čekais, gal būti, del to bažn. seimas ir nenorėjo daryti griežtų žygių prieš čekus, nors vokiečiai taip to reikalavo. Ordinas, vokiečiai kaltino Jagėlą tuo, jog žadąs išnaikinti visą vokiečių tautą.

Antroj 1432 m. pusėj bažn. seimas galvojo apie Jagėlos patraukimą. Nutarta pasiųsti kvieslius pas jį, pakartota tatai 1433 m. sausio 2 d.

Paskirta ir išvyko 3 žmonės: Delfinas, Parmos vyskupas, delegacijos pirmininkas, Jeronimas, Lombardo vyskupas, karmelitų provincialas, Antanas de Beruntiis.

Atvyko į Lenkiją kovo mėn. pradžioj, išgyveno Lenkijoj iki birželio pradžiai. Jagėla juos priimti priėmė, apdovanojo, bet delegatai savo tikslo nepasiekė.

Tuomet bažn. seimas, o tikriau prezidija, vėl prisiminė apie Jeronimą: jis buvęs Jagėlos nuodėmklausis, platinęs krikščionybę Lietuvoj, artimas karaliui žmogus ir toks uolus katalikas.

Ir 1433 m. bal. 21 d. bažn. seimas išleido bullę, kuriąja įgaliojo Jeronimą bažn. seimo vardu kreiptis į Lenkų kunigus, kad atvyktų į bažn. seimą, laiką tam nustatysiąs Jeronimas.

Bal. 22 d. išėjo kita bullė, kurioj įsakoma, kad Prūsų ir Lenkų valdžios jam padėtų.

Taigi Jeronimo misija vieša, ne konfidencialinė, kaip tarė kiti [1], taigi ta pati ką ir Parmos vyskupo.

Svarbiausias tos misijos uždavinys buvo gelbėti vokiečių Ordiną. neprileisti prie kovos, o dar labiau — kad lenkai nesusidėtų su husitais, Ypač tais ryšiais su Jagėla gyrėsi čekai.

Bažn. seimas tarė, jog Jeronimas, taip piktai nusistatęs prieš husitus, tinkamai atliks tą darbą.

Jeronimas buvo Lenkuose jau pirmojoj gegužės m. pusėj. Apie jo kelionę, darbus neturime žinių, bet žinomi jo žygių vaisiai, jo nuopelnai, o jie buvo dideli. Svarbiausia — jis patraukė Jagėlą ir lenkų kunigus prie bažn. seimo. Jau birž. 4 d. karalius pareikalavo iš bažn. seimo apsaugos lapą savo kviesliams.

Su lenkų kunigais Jeronimas taip pat susitarė; juos pakvietė į bažn. seimą; berods, jis grasė vyskupams atstatymu, jeigu per 4 mėn. į jį neatvyks.

Daug darbo įdėjo Jeronimas Ordino - Lenkų ginčui pašalinti. Jis darė nuolaidų Jagėlai. Jagėla sutinka padaryti taiką, bet tokiomis sąlygomis, kurių nepriima Ordinas.

Tai reikėjo Ordiną veikti. Jį Jeronimas veikė grasymais; jis grasė, jog Jagėlai ateis į pagelbą 200.000 atskalūnų. Did. Meistras jautė to grasymo rimtumą ir baisumą, del to pyko, skundėsi Jeronimu bažn. seimui.

Jeronimas birž. 11 d. vėl Basely, jau kalba prieš čekus atskalūnus.

Jeronimo būdas. Buvo tai nepaprastas žmogus, energijos pilnas, savo gadynei apšviestas, daug važinėjęs, daug matęs. Jis šventai tikėjo tuo, ką darė, neleido nei sau nei kitiems kompromi-

---

[1] *Grosse*, p. 34.

sų su sąžine ir tikyba. Jis tiki katalikų bažnyčia, jos tikrumu ir išganingumu, nori praplėsti jos viešpatavimą net griežtomis priemonėmis.

Jis energijos pilnas, matė kliaudžių vietoj ir centre Italuose; susidėjus aplinkybėms, eina tenai, ten jisai savo uolumu, žiniomis galėtų iškilti. Bet tai svetimas žmogus, slavas, čekas, italai neleidžia prasimušti. Aukštos vietos bažn. hierarchijoj skiriamos tik aristokratijai ir italams.

Taigi jisai būtų už bažnyčios demokratizaciją, už bažn. seimo vyravimą aukščiau popiežiaus, o ne atvirkščiai; padarius reformą, tuomet išnyktų Romos, italų privilegijos, nes prie popiežiaus kiemo buvo susispietę italai.

Savo mokslu jis buvo ir liko teologas, taip jis dirba, galvoja, rašo. Jis ne humanistas, tai atsilikęs, viduramžinis žmogus; jis nemėgsta klasikų, eina prieš juos, jis smerkia Platoną, Aristotelį, nes, sako, jų raštai prigaminę atskalų, kreivų mokslų, bet ir jis prieš savo norą yra jų įtakoj, negali užsidaryti nuo jos.

Husitų nemėgsta, nekenčia; nemėgsta jų už maištą prieš Šventąją Bažnyčią.

Bet ir jame įleido šaknų tautinis jausmas, taip stiprus husituose; juk Čekuose gimė slavų vienybės idėja, jis didžiuojas esąs slavas.

Būdamas Italijoj, jis iškelia slavų kilimo šventuosius. Bažn. seime pasakoja apie platų „slavių kalbos“ plotą.

Jis randa, jog čekų kalbą supranta Lenkuose, Vengruos, Bosnijoj, Bulgaruose, Serbuose, kad jąja galima susikalbėti Baltojoj ir Raudonojoj Rusijoj.

Gal būti, atjautė savo slaviškumą ir karjeroj. Asketas, atsidavęs katalikystės platintojas, visokių atskalų priešas, turįs energijos, žinių, o negalėjo aukščiau iškilti: bažnyčioj italai ima viršų, jie valdo, valdo bajorai ir aristokratai, o ne gabieji liaudies sūnūs.

Gal būti, prie šito prisidėjo jo neramus, nesugyvenamas būdas, atkaklumas, ėjimas tiesiais, bet griežtais keliais.

Kuomet ir kur Jeronimas buvo Lietuvoje? Kaip minėta, tikrų žinių apie tat neturime. Enėjas Silvius sako, kad Jeronimas keletą metų buvęs Lietuvoje ir platinęs krikščionybę.

Viename savo rašte prieš husitus Jeronimas pasakoja, jog platinęs Kristaus mokslą pas saracėnus per 3 metus, pažįstąs jų būdą.

Palestinoj jis yra buvęs, bet niekur nėra pažymėta, kad būtų platinęs Kristaus mokslą pas beduinus, arabus ir t. t. Tai šitie saracėnai turėjo būti lietuviai[1]. Europoj ne sykį pavartota lietuviams toks pavadinimas; saracėnai — tai reiškia pagonys, lietuviai — pagonys, del to jų Vytautas ne sykį vadinamas saracėnų karalium [2].

---

[1] *Bidlo*, p. 257

[2] *SR Pruss.* III 453, I 76, 248, 753, 767, 794 ir t. t.

Nustatyti laiką, kada Jeronimas buvo Lietuvoj, nėra tikrų žinių. Bidlo taria, kad tat galėjo būti 1395 - 1398 m. [1] Jo tarimą seka ir kiti, kurie tuo reikalu buvo bent užsiminę.

Kai del vietos, tai Bidlo sako, jog Jeronimas tegalėjo būti Žemaičiuose, jau po to darė tolesnį tvirtinimą, kada tat galėjo būti. Jis nustato datą šituo būdu.

1398 m. Vytautas atidavė Žemaičius Ordinui, grąžino juos vos 1411 m., tai negalėjęs jis siųsti tuo laiku raštų savo valdininkams, nes jų ten nebuvo.

Jeronimas 1410 - 1413 m. buvo Naujam Sącze, taigi tuo laiku būti taip pat negalėjo.

Gavęs Žemaičius 1411 m. Vytautas platino krikščionybę, 1413 m. su prievarta įvedė ją. Nes kai Žemaičiai bandė padaryti maištą 1418 - 19 m., tai žiauriai jį numalšino.

O tuomet, Jeronimui esant, Vytautas klauso bajorų grašymo, moterų šauksmo. Tai šita tegalėjo, sako, būti Žemaičiuose, kurie jam dar nevisai priklausė [1]. Iš to daroma išvada, jog Jeronimas buvęs Žemaičiuose 1395 - 98 m. O Vytautas, žiauraus būdo žmogus, viešpačiu būdamas nebūtų nieko paisęs.

Tardamas, kad visas žinias apie Jagėlą ir Vytautą Enėjas Silvius yra gavęs iš Jeronimo, (o pas jį abu yra žiauriu despotu, o ypač Vytautas), Jav. Bidlo randa, kad Lietuva tikrai apsikrikštijus 1387 m., krikščionybės platinti buvo pakviesti domininkonai ir pranciškonai, kad Lietuva greitai įgijus krikščioniško krašto pavidalą. Šita liudija ir matytojai, kurie buvo apsilankę Lietuvoj, kad niekas nesipriešinęs krikštui, nes bijoję žiauraus Vytauto.

1387 m. ir kiek vėliau po to negalėjęs Jeronimas dirbti. Vos 1394 m. užtinkame jį pas Jagėlą, o jau tuomet Lietuva buvo krikščioniška.

Galėjo būti tat tik Žemaičiuose, kurie dar liko pagonimis. Tai buvo šalis, kuri nebuvo organiškai sujungta su Lietuva. Iki šiol ji buvo mainų objektu, pati gynė savo nepriklausomybę. Tai Žemaičiai tegalėjo priešintis Vytautui, galėjo reikalauti, kad Jeronimą atstatytų, grasydami, kad išeisią. Tat tegalėjo padaryti žemaičiai [2]. Ir despotas, žiaurusis Vytautas išsigando.

Bet su tuo tarimu vargu bus galima sutikti.

Bet ar būtinai buvo Žemaičiuose?

Tarčiau, kad reikės laikyti Enėjaus Silviaus pasakymą teisingu, jog Jeronimas pabėgo nuo husitų iš Čekų į Lenkiją, iš ten į Lietuvą, taigi galėjo buti ir keletą metų tarp 1403 — 1409 m., o dar tiksliau tarp 1406 — 1409 m.

---

1 *Bidlo*, 249—253.

2 „Dosti možna, že Jeronym kázal také ve vlasni Litvê, ale *hlavnim* asi posobištêm jeho byla, jak z predhárejiciho vysvítá, Žmud" (*J. Bidlo*. p. 252)

Tokia chronologija visai suderinama su kitais faktais, reikės atmesti Jar. Bidlos pasakymą, jog jis čekų emigrantu nebuvęs.

Jeronimas buvęs Lietuvoj 3 metus[1]. Jis pats apie tai pasakojo Baselyj 20—15 m. praslinkus. Jeigu taip, tai negalėjo būti šitas asmuo Jonas Čekas, Vilniaus kanaunikas, minimas 1397—98 m. [2] Vargu Vytautas buvo siuntęs Jeronimą į Žemaičius prieš 1398 m. savo palemikoj su Ordinu būtų pasisakęs apie tuos nuopelnus. Pats juose nebuvo stipriai įsivyravęs, tai vargu būtų turėjęs noro erzinti Žemaičius. Negalėjo to padaryti tuoj po 1398 m., nes vos 1411 m. teatgavo.

Enėjas Silvius ir Jeronimas Baselyj susiėjo jau pagarsėjęs, daug matęs Jeronimas ir dar pradedąs viešąjį gyvenimą E. Silvius. Jeronimas turėjo progos ir laiko papasakoti, ką yra matęs ir girdėjęs tolimuose kraštuose, pasakojo ir apie Lietuvą, kurioj yra buvęs. Iki šiol tų žinių teikė ar lenkai ar vokiečių ordinas, taigi šaltinis abejotinas, nes jų šalys bloguoju gyveno, dažnai kariaudavo su Lietuva. Jeronimas galėjo geresnių, tikresnių žinių suteikti. Jo pasakų klausė ir Enėjas Silvius, norįs daugiau patirti.

Kai kas atrodė jam nebūtu, negirdėtu dalyku, nori ištirti, patikrinti. Norėdamas išgirsti daugiau ir smulkiau išklausinėti, su trimis draugais nuvyko pas jį už Reino į kartuzų vienuolyną. Tarp tų draugų buvo Petras iš Noceto, Firmiano vysk. sekretorius.

Enėjui Silviui daug dalykų atrodė abejotini, bet kadangi Jeronimas ramiai ir tvirtai pasakojo, prisiekė dargi, tai reikėjo tikėti. tačiau širdyje abejojo: vis delto paliko atsakomybę pačiam Jeronimui,

„Pažinojau, sako jisai, Jeronimą Pragiškį, labai mokytą šventuose moksluose, ypatingai skaistaus gyvenimo ir iškalbingą, kuris daugiau kaip dvidešimt metų darė atgailą Kamaldulų vienuolyne Toskanoj. Etruskų Apeninuose; jisai, prasidėjus čekuose husitų atskalai, bėgdamas nuo šito maro ir nuodų, perėjo į Lenkiją. Čionai, gavęs raštu rekomendaciją iš karaliaus Vladislovo, nuvyko į Lietuvą prie kunigaikščio Vytauto Kristaus Evangelijos skleisti ir daug tautų, Vytauto malonės palaikomas, atvertė prie išganingo Dievo Kristaus tikėjimo; po to nuvyko į visuotinį Baselio susirinkimą, pašauktas Šv. Angelo kardinolo Julijono [de Cesarini], kai ėmė svarstyti čekų dalykus. Jis pasakojo daug apie Lietuvą, kas atrodė visai neįtikimu. Ir aš girdėjau iš kitų apie jo pasakojimus, bet negalėjau įtikėti: velijau pats prieiti ir iš jo lūpų plačiau išklausyti. Mano palydovais buvo: Mikalojus Castellanus, kuris vedė tuomet kardinolo Julijono reikalus, Baltrus Latimanus, Milano arkivysk. raštininkas, ir Petras Nočetiškis (de Noceto), kardinolo Firmiani sekretorius, rimti ir mokyti žmonės. Šį žmogų aplankėme jo cėlėje už Reino pas Kartuzus, kuris mums štai ką papasakojo." Toliau eina jo žinios, aukščiau nuro-

[1] Kiti čekų raštijoj taria, jog buvęs dar ilgiau, būtent nuo 1394 — 1413.
[2] *Fijałek* taria, kad ne; kiti to klausimo nestato. (*Fijałek*, m. v. p. 54).

dytos apie tikybą, žalčius, alkus ir t. t., kaip kariavęs su stabmeldžiais, kaip kilęs prieš jį triukšmas, įnirtimas. „Šituo sujaudintas ir bijodamas žmonių riaušių Vytautas velijo, kad liaudis atsigrįžtų nuo Kristaus negu nuo jo, tai atšaukė raštus, kuriuos buvo davęs provincijų viršininkams, liepė pašaukti Jeronimą ir prisakė palikti provinciją. Šitą mums papasakojo Jeronimas ramiu veidu, nė kiek neabejodamas, ir patvirtino savo priesaika: jog reikia juo tikėti, parodė ir rimta kalba, mokslas ir šito vyro tikėjimas. Mes ką girdėjome, nekeitę pakartojame, nenorėjome priimti abejotiną dalyką, bet įtikinti aš ir draugai grįžome iš jo"[1].

Žinių tikrumas. Taigi žinome vieną iš tų žmonių, kurie buvo suteikę Enėjui Silviui žinių apie Lietuvą.

Kyla eilė klausimų — ar jis vienintelis Silviaus šaltinis? Toliau — ar patikimas? Ar visa, ką papasakojo, yra teisybė ir t. t.

Mokslininkai įvairiai į tat atsako, žiūrint to, kokias žinias apie Lietuvą turėjo galvoje, o tas žinias nevisas išžiūrėjo, ir del to įvairiaip atsakydavo.

Toliau buvo skirtumų nuomonėse nagrinėjant, ką pats Jeronimas yra matęs, supratęs, kur yra buvęs.

Taigi prie šitų klausimų ir teks apsistoti.

Sunkumų sudaro ir ta forma, kuria tos žinios yra mus pasiekusios.

Jeronimas pats nieko nėra užrašęs, jo žodžius persakė Enėjas Silvius. Tenka abejoti, kad tos žinios būtų pilnai, ir tiksliai užrašytos. Pav. vargu Jeronimas pasakojo apie zodiaka.

Jeronimas pasakojo Basely apie Lietuvą, iš kurios buvo išvažiavęs prieš 20—25 metų; įspūdžiai buvo išdilę, vaizdai jo atminty nublukę. Enėjas Silvius užrašė, matyt, tuomet pat Basely, bet apdirbinėjo iš savo užrašų po 15—20 metų.

Taigi negalima reikalauti tikslumo, ne viską reikia imti už naujausiojo matytojo žodžius.

Ne visa, kas pasakyta Enėjo Silviaus rašte „De Lithuania", paimta iš Jeronimo. Žinios apie žemę, būdą ir t. t., tai Enėjo įvadas, paremtas iš kitur gautomis žiniomis[2]. Berods ir Enėjas to netvirtina, kad Jeronimas buvęs vienintelis jam šaltinis.

Ir tiktai tas vietas, kurios liečia tikybą, reikės laikyti jam priklausančiomis[3]. Kyla klausimas kiek Jeronimas patikimas? Norint šitam klausimui atsakyti, reikia pažvelgti į jo gyvenimą, į jo teikiamas žinias.

Tai buvo vienuolis atvykęs iš svetimos šalies, visą laiką vienuolio gyvenimą vedęs, į viską tuo žvilgsniu žiūrėjęs. Jisai papasakojo apie Lietuvą gana vėlai, 20—25 metų praslinkus po to, kaip

---

1 *Priedas* I, eilės 50—130.
2 *Priedas* I, eilės 50 — 67, 67—133.
3 *Priedas* I, eilės 67 — 133.

visa tat yra matęs. Taigi daug ką primiršo. Enėjas iš jo teikiamųjų išmėtytų atsitikimų ir vaizdelių sudarė vieną ištisą paveikslą, aukščiau nurodytą. Matyt, tai buvęs naivus žmogus, gerais norais vadovavęsis, visur tikrus ir netikrus stebūklus mačiusis..

Jeronimas pasakoja apie Lietuvių *tikybą*, apie tat, kaip jis kariavęs prieš pagoniją, kaip uoliai platinęs katalikystę. Visa, kas buvo pagoniška, naikinęs.

Jis pasakoja apie žalčius, kuriuos pagonys garbinę, jis liepęs užmušti, sudeginti, tik negalėjus ugnis pagauti paties didžiojo žalčio. Taigi čia buvęs kad ir pagonų dievaičių stebuklas: žinoma, Jeronimo įsitikinimu, nelabasis tat daręs. Juk su tokiu tikėjimu piktąja galybe ir velnio baime Jeronimas buvo atejęs čionai, su tuo ir išėjęs.

Jis liepęs kirsti alkus, šventuosius gojus, ir čia piktoji dvasia painiojo. Jeronimas liepęs kirsti šventąjį ąžuolyną. Priejus kirtėjams prie didžiausiojo, vienas žmogus susižeidė. Jeronimas bijojo, kad čia nebūtų nelabojo darbo, tai priėjęs prie pargriuvusio žmogaus ir liepęs atsikelti, ir tas atsikėlęs. Ir vėl stebuklas.

Moterys pakėlė triukšmą, prašė kunigaikščio (Vytauto) neleisti kirsti miškų, nes išnyksiąs drėgnumas, nebebusią derliaus, vyrai dargi žadėjo apleisti kraštą, ir Vytautas turėjo pasirinkti: jis išvijo Jeronimą[1].

Taip aiškina Jeronimas. Ar nebuvo kitų priežasčių? Juk tai buvo Jagėlos pamokslininkas, jam artimas žmogus ir vėliau jį gynusis. O gal Jeronimas atrodė Vytautui trumparegiu krikščionystės platintoju, sėjančiu maištą ir neapykantą, Vytautas kaip gilus politikas suprato, kad tokie metodai naujosios tikybos paaukštinti negali ir negalės, o dar pakenks.

Mokslininkai, kurie norėjo atvaizduoti Lietuvos stabmeldžių tikybą, naudojas ir Jeronimo žiniomis, Enėjo atpasakotomis, laiko jį svarbiu šaltiniu: nematyti nė krislelio abejonės, viskuo tiki: o jeigu būtų patyrinėję kiek daugiau, gal būtų ėmę šiek tiek abejoti: vargu Jeronimas galėjo pažinti tikybą, būdamas žmonėms svetimas, ją naikinąs...

Visa kita apie Lietuvą tai ne Jeronimo žodžiai. Berods ir Enėjas Silvius to netvirtina, jis niekur savo rašte nesako, kad viską iš ten gavęs, tik tvirtina, kad žinias apie tikybą iš jo gavęs.

O ir nėra reikalo tai tarti: apie Lietuvą Europoj galėjo išgirsti ir kitur; pilna buvo pasakų: tai buvo rytų galybė, su kuriąja vakarai skaitėsi ir turėjo skaitytis.

O toksai *Brückneris* priduoda Jeronimui daug vertybės, brangina jį, laiko tikrais faktais jo žinias[2], viskuo tiki.

---

[1] *Priedas*, 67 — 133.
[2] *Brückner*, Litwa, p. 68—73.

Ar Jeronimas mokėjo lietuviškai? Jeronimobio grafas Bidlo sako, kad turėjęs mokėti, o tos kalbos pramokęs susieidamas su karalium Jagėla, taigi iš jo kalbos mokęsis [1].

Bet visa tat spėjimas, kurio pamatan padėta buvo tarimas, jog buvęs Žemaičiuose, taigi turėjęs pramokti, galėjęs mokyti ne kas, kitas, kaip pats Jagėla, nes kito žmogaus, Bidlos nuomone nežinojęs.

Kiti, pav., Fijałek, Brückner, taria, kad nemokėjęs. Tuomet iš to daro kitus spėjimus del veikimo vietos: buvęs ten, kur toji kalba nebuvo reikalinga.

Bidlos tarimas, kad Jeronimas mokėjęs lietuviškai, yra niekuo neparemtas spėjimas. Iš to, kad nenurodė Silviui, jog lietuvių kalba skiriasi nuo slavų, šito nežino nė Silvius, reikės daryti išvadą, jog jos nemokėjęs, dargi nebus girdėjęs.

Kur buvo Jeronimas? Iš to, ką jis matė, ką jis pasakoja, reikėtų spręsti, kad jis nebuvo Lietuvos vakaruose, labiau vokiečių Ordino ištirtuose. Balų daugybė, nebuvimas kelių, vartojimas kailiukų, jeigu Jeronimas tat pasakojo, pinigų vietoj — lyg vestų mus į rytus. Taip pat puola į akį žinios apie lietuvių kalbą. Jeronimas negirdėjo apie lietuvių kalbą. Jis pats čekas, buvęs Lenkijoj, gal būti, ir lenkiškai nemokėjo. Jagėlos kieme viešpatavo čekų kalba. Mokytieji, inteligentija, spietusioji aplink jį, vartojo tą kalbą. Krokuvos mokykloms, raštinėms, vienuolynams imama čekus, dargi mokykla lietuviams įtaisoma Pragoj. Vilniaus kapituloj turime kunigų čekų, taip pat čekų Joną[2]. Viešpaties kieme galėjo vartoti gudų ar čekų kalbą: slavų - gudų ir rusinų valdos sudaro valstybės daugumą, Jagėlai siūlė sukilusieji čekai savo karūną, iš ten ėjo pasiūlymas Vytautui sostą užimti ir apginti nuo vokiečių.

Į ką kreipėsi Jeronimas? Iš kur sėmė žinių? Apie tat galima tik spėti. Galėjo jisai turėti reikalų su aukštesniais klodais, vis tik ten galėjo verstis su savo slavų kalba; jeigu būtų buvęs vakaruose ir turėjęs reikalų su lietuvių stabmeldžių kunigais, žemesniais bajorais, su prastaisiais žmonėmis, būtų išgirdęs apie tai, kad yra lietuvių kalba. Netenka tarti, jog lietuvių kalbos plotas buvo mažesnis negu dabar. Taigi galėčiau daryti išvadą, jog Jeronimas buvo gudų dalyje ar ant sienos tarp gudų ir lietuvių, apsistodavo kokio pono ar viešpaties dvaruose, toli stovėdamas nuo liaudies ir kunigų. Jis teologas specialistas, ne liaudies agitatorius, svetimas liaudžiai. Vytautas pats buvo informavęs imperatorių Žygimantą 1420 m.: jo žodžiais Žemaičiai ir Aukštaičiai yra viena, turi vieną kalbą, atskiria gudus nuo jų[3]. Taip pat Ordino žmonėms buvo žinomi kalbos

---

[1] *Bidlo,* 257.
[2] *Fijałek* m. v., 52, *Prochaska* Wł. Jagiełło, II 62—63.
[3] *Prochaska,* Codex epist. Vit. Nr. 891 p. 467.

skirtumai, šitų žinių ne jie teikia. O šito Enėjas nežino, vadinas, negirdėjo, Jeronimas nepasakojo, nes pats nepastebėjo.

Enėjas pasakoja, jog Lietuvoj yra miškai ir balos, žmonių maža, tik žiemą tegalima prieiti.

Kas tat pasakojo, ar Jeronimas? Jeigu jisai, tai rodytų, kad būta rytuose.

Vakaruose buvo ištyrę vokiečių kryžeivių žvalgai, nustatė kelius, pasirodė, kad stočių rasdavo daugiau. Vargu turėjo galvoj Pamazūrį, kur daug balų ir vandenų.

Taigi ir tas rodytų, jog Jeronimas buvęs rytuose, gudų pusėje arba bent Pagudėje.

Būtų galima taip tarti, jeigu visos tos žinios apie Lietuvą, kurias teikia Enėjas Silvius, būtų iš jo paimtos.

Velyčiau manyti, kad Jeronimas tepasakojo apie lietuvių tikybą. Tuomet visa kita—tai Enėjo Silviaus iš kitur gauta.

Vistiek Jeronimas galėjo būti Lietuvos rytuose, toliau ar arčiau nuo Mozūrų ir Gudų sienų.

Jeronimas buvo nepatenkintas Vytautu, bet negalima pasakyti, kad būtų piktai nusistatęs prieš Lietuvius. Vytautas jį išvarė, liepė apleisti Lietuvą del žmonių bruzdėjimo. Juk Jeronimas žiauriai, stačiokiškai griovė žmonių šventenybes. Vieton platinęs krikščionybę, jis tik fanatizavo stabmeldžių minią prieš ją. Palaikymas Jeronimo galėtų pakenkti Vytautui. Del atkaklaus, užsidegusio vienuolio, kuris erzina žmones, Vytautas nenorėjo turėti nesmagumų. Taigi nematyti, kad Vytautas — tai despotas, kuris daro ką nori, mėgsta tyčiotis iš žmonių.

Jis akylai seka žmonių nuotaiką.

Gal būti Jeronimas buvo politiniu Jagėlos agentu, kol veikė Lietuvoje. Juk jis, išvytas iš Lietuvos, pas jį pasiliko. Baselio seimo laiku jis palaikė Jagėlą jo susidūrime su Ordinu.

Jagėla turėjo pretenzijų į Lietuvą. Piešti ją laukine šalim, kaip tat daro Enėjas Silvius, nepravartu. Jeronimas, jam tarnaudamas, negalėjo tokių žinių skleisti.

Taigi manyčiau, kad, gali būti, šį tą pikto galėjo Jeronimas apie Lietuvos Vytautą viešai papasakoti, bet apie Lietuvą, lietuvių būdą — abejoju.

Piktumo ant Lietuvos ir lietuvių jis neturi. Pavyzdžiu gali būti jų sulyginimas su čekais.

Jeigu priimti, kad saracėnai tai lietuviai, tai rasime pas Jeronimą lietuvių išaukštinimą; lygindamas juos su nedoraisiais čekais atskalūnais, jis sako, jog jie dori, nekalti, teisingi, nors nepažįsta tikrojo Dievo, čekai esą atskalūnai, dirbą antikristo darbą.

Čekų husitų neapykanta tat padarė: niekina juos, tai visi, kas nečekai husitai, jam geri [1].

Todel tai visai yra negalima, kad Jeronimas būtų papasakojęs pikantišką anekdotą apie užtūpius kunigaikščių ar bajorų šeimose, tat labiau atitinka Enėjo Silviaus ir jo draugų skonį Baselio tavernose, tik ne asketą Jeronimą.

Taigi tariu, kad Jeronimui tepridera Enėjo Silviaus pasakojimai apie Lietuvių tikybą. Visa kita paimta iš kitų šaltinių [2].

Ar Jeronimas vienuolis ir Jonas Čekas Vilniaus kanauninkas tas pats asmuo?

Jonas kanauninkas nebeminimas po 1398 m., lyg būtų išnykęs ar miręs. Turėdamas svarbią vietą Vilniuje, vargu taip lengvai būtų išvytas, niekur nebūtų pėdsakų palikęs, nepasiskundęs Jagelai ar Enėjui. Be to, Enėjas aiškiai sako, kad buvęs provincijoj.

Ir del to Stryjkowskio tvirtinimą, jog Jonas kanauninkas ir Jeronimas vienuolis tas pats asmuo, laikyčiau nepagrįstu. Nesilaiko tos nuomonės XIX—XX amž. istorikai.

VI.

Enėjo Silviaus raštai apie Lietuvą šaltinis kitiems.

Ką tik išėjus tam Enėjo darbui iš spaudos ar net tebesant rankrašty tuoj ėmė naudotis juo kiti rašytojai; jie semia iš jo žinių reškučiomis, berods, kartais nenurodydami šaltinių. Pavyzdžiu gali būti Schedel, kuris savo istorijų knygų išleistoj 1493 m. naudojasi juo, nenurodęs,[3] arba Jonas Čekas *(Johannes Boemus)*, kuris 1556 m. išleido Lione knygelę, pavadintą „Mores, Leges et situs omnium gentium". Tenai jis rašo ir apie Lietuvą. Žinios paimtos iš Enėjo Silviaus, tik šiek tiek sutrumpintos.

---

1 Jis sako „Quod ego faciliter probarem, eo quod tribus annis continuie fidem Christi praedicans, mansi in terris Saracenorum, ideo scio mores et ritus eorum... Vere omnes Saraceni respectu Bohemorum, quantum ad mores, sunt innocentes et justi ideo, quia Saraceni surgent in judicio cum generatione Bohemorum pessima et condemptabunt cam. Et racio est ista, quia Saraceni ignorantes fidem Christi, quantum ad mores, sunt innocentes et iusti, Bohemi vero haeretici dicentes se nosse fidem Christi, tamen faciunt opera Antichristi". (Iš rašto prieš 4 Pragos artikulus. *Bidlo* p. 257 prierašas 84).

2 Šituo nesutinku su priešinga Fijałek'o, Brückner'io, Bidlo ir kitų nuomone, kurie taria, jog Jeronimas buvęs vienintelis šaltinis Enėjui Silviui žinioms apie Lietuvą gauti. (*Fijałek*, p. 50 — 53).

3 Liber chronicarum, Nürenberg. 1493. p. 280 — 281.

Kalbėdamas apie lietuvių šeimos gyvenimą jis rašo apie užtupius.[1]

Apie lietuvių kalbą jis sako, kad tai esant slavų.[2]

Apie Žemaičius jis rašo skyrium.[3]

Apie jų būdą sulyginimai geriau atsiliepia, nėra tų nesąmonių, kaip pasakyta apie Aukštaičius.

Bet kai del *Žemaičių kalbos*, tai jis sako: jog jų, lietuvių ir lenkų kalba esant ta pati[4]

Taigi Čeko žinios apie kalbą tokios: lietuvių, žemaičių kalba ta pati kaip ir lenkų, nes lenkų kunigai saką pamokslus, taigi tik ką nesulygino lenkų kalbos su žemaičių, tas pat, ką ir Enėjas Silvius rašė. Šitos žinios negalėjo būti ir Ordino: tenai geriau atskirdavo kalbos dalykus, turėjo prityrimo, neturėjo intereso plėsti lenkų kalbos ten, kur jos nebuvo.

Enėjo Silviaus žiniomis naudojas Grunau, Guagninas, Stryjkowski.

Stryjkowski savo kronikose iš E. Silviaus paėmė žinių apie Jeronimą, tik tą pasakojimą dar labiau išplėtė savo samprotavimu.

Taigi pas jį randame tokių žinių apie Lietuvių krikštą: katalikų kunigai griovė ir ardė šventenybes, bet nieko blogo del to neatsitiko; žmonės rado tokį išaiškinimą: „jeigu mes būtume padarę, tai tuojau būtume Dievų nubausti". Taigi Dievai vis delto yra, jie galingi tik ant savo tikinčiųjų ir ant jų teturi valią.

Toj pačioj kronikoj toliau Stryjkowski mini ir Jeronimo vardą, kaip jis pats kapojęs stabus, tik pridėjo, jog tat buvę Vilniuje. Jis bekapodamas giliai įsikirto sau į koja. Stabmeldžiai apsidžiaugė. Jeronimas ištarė, jog šitoji žaizda išeis Kristaus garbei. Ėmė prašyti Dievo, kad padarytų stebuklą prieš stabmeldžius. Ir tikrai: peržegnojo koją, žaizda tuojau užgijo, be jokio rando.

Jeronimas apie tat, kaip matėme kitaip pasakoja skeptikui Enėjui, o Stryjkowskiui visa tat virto tikru stebuklu[5].

---

1 „Inter se matronae palam concubinos habunt virorum permissu, quos connubii vocant adjutores, contra pelicatus viris probro datur. Solvuntur facile matrimonia mutuo consensu, et iterum atque iterum nubunt". (*Boemus*, p. 217.). Tie patys žodžiai, kurie buvo aukščiau paimti iš Enėjo, tik velesnėj trumpesnėj redakcijoj. *Priedas*, eilės 3 — 38.

2 „Sermo genti, ut Polonis, sclavonicus: hinc enim sermo quam iatissime patet, ac plurimis quidem gentibus". Panašiai rašė ir Enėjas Silvius.

3 *Boemus*, 211 — 13 „Est Prussiae atque Lithuaniae contermina regiuncula qua Samogithia dicitur, sylvis et fluminibus circum septa quinquaginta millianim longitudine: eius gentes procerae et pulhrae staturae, agrestes tamen, morisbusque inculti. Matrimonia plura celebrant et atque sanguinis respectu patrė mortuo filius novercam, fratre frater glatem in novien accipiunt".

4 *Boemus*, 233 „Cum Lithuania et Polonis linguam unam hebent, nam cum polonico sermone sacerdotes eis in ecclesiis praedicant".

5 *Stryjkowski*, 1766 leidiny, kn. XIII — sk. V. 1846 ir leid. II. p. 79 — 80 *Bidlo* apie Stryjkowski sako, jog jis nežinojęs E. Silviaus rašto, nes pasakoja smulkmenas, kurių anas nežinojęs (*Bidlo*, 260 prierašas). Bet naujų faktų nėra.

VII.

Enėjo Silviaus pasaka apie užtūpius.

Aukščiau buvo minėta apie Enėjo Silviaus pasaką, kad Lietuvos ponios turėjusios užtūpius, arba pagelbinius vyrus. Užtinkame tą pasaką pilnesnėj redakcijoj anksčiau ir trumpesnėj vėlesniame Enėjaus Silviaus rašte. Tyrinėti ir patikrinti geresnė yra pilnoji versija, nes nurodo atsitikimą, iš kurios padaryta išvada.

Šaltinis. Jeronimas negalėjo būti to anekdoto autorium. Jis atrodo asketu, nemėgstančiu pikantinių anekdotų ir faktų, kuriuos taip mėgdavo Enėjas Silvius; kariavo Jeronimas su kreivatikiais, atskalūnais, velnio vyliais, dargi pats matė stebuklų.

Enėjas Silvius nesako, kad iš Jeronimo yra gavęs; jis tepapasakojo apie lietuvių tikybą, jo kovą su netikraisiais dievais. Be abejo, E. Silvius būtų į jį nurodęs kaip į savo šaltinį.

Taigi šaltinių reikės kur kitur ieškoti.

Istorinis pagrindas. Šlezijos kunigaikštis. Enėjas Silvius nurodo tos vietos vardą, kurios kunigaikštis vedė žmoną lietuvę. Šita vieta vadinas vok. Troppau, lenk. Opawa; buvo ji Šlezijoj.

Šlezijoj buvo daug įvairių kunigaikščių, didelių ir mažų; jie, kaip ir kiti lenkai, tikrai ieškojo santykių su galingais Lietuvos kunigaikščiais iš Gedimino giminės, iš ten ėmė žmonas, nes rūpėjo, be kito turto, prie kraičio gauti dar lietuvių užtarimą ir talką prieš piktus kaimynus. Ypač iš lenkų ieškojo to mozūrai, artimiausi lietuvių kaimynai. Prasidėjo tat jau XIII amž. Ir tolimoji Šlezija, eidama prieš Krokuvos kunigaikščius, norėdama išlaikyti nepriklausomybę, taip pat norėjo susirišti su Lietuvos viešpačių namais.

Vienas Opavos šakos kunigaikštis, Jonas Ratiboriškis († 1424 m.), tikrai buvo vedęs Algirdo anūkę, Kaributo Demetro, Sieversko kunig., dukterį Aleną,;[1] Jagėla jai buvo dėdė. Ištekėjo ji 1407 m., nuvyko sausio mėn. 1407 m. Vyras jai mirė 1424. VIII 12, ji pati gyveno dar iki 1447 m.[2]. Niekur ji nebėgiojo nuo vyro iš Šlezijos.

Šitasai Jonas buvo sulaikęs 1420 m. čekų kvieslius, kurie siūlė Vytautui čekų karūną. Kaributas protestavo, nes matė čia tautų teisių laužymą[3].

Gal buvo kitų atsitikimų kitose vietose anksčiau ar vėliau?

Viena Algirdo duktė, kurią kaikurie vadina Kenna, ištekėjo į Pamares — už Štetino, Dobryniaus ir Bydgoščos kunigaikščio, ji mirė tenai 1368 m.[4]

---

[1] *Boniecki*, Książ. Slązcy cz. II p. 5, 131.
[2] *Wolff*, Ród Gedymina, p. 153—4.
[3] *Boniecki*, 137.
[4] *Wolff*, m. v. p. 28.

Kita Algirdo duktė, Aleksandra, ištekėjo į Mozūrus už Ziemovito (1388 m.), našlė nuo 1426 m., mirė 1434. IV-2, buvo galinga prie Jagėlos jo pilyje [1].

Gedimino duktė Aldona buvo tekėjusi už Lenkų Kazimiero 1325 m., mirė 1349 m.; kita Danmila (Ona) ištekėjo į Mozūrus, našlė 1330 m., mirė 1364 m., trečioji Auka, [2] ištekėjo taip pat į Mozūrus, mirė 1342 m.

Kęstučio duktė Danutė 1380 m. nutekėjo į Mozūrus, kita, Ringelė, ten pat [3]. Viena Kęstučio anūkė, kurios vardo nežinome, žinoma tėra, kad ji buvo Vytauto brolio duktė, tai gal Tautvilos ar Vaidoto, ištekėjo už Barnimo kunigaikščio į Pamares apie 1398 m., bet ten ir buvo pasilikusi [4].

Nebuvo tokio atsitikimo, kad kokia moteris iš Gedimino giminės, kuri būtų ištėkėjusi svetur pabėgtų į Lietuvą ar turėtų konfliktų dėl užtūpių.

Vis delto Lietuvos priešai būtų užrašę tokio Opavos kunigaikščio vardą ir nurodę Lietuvos kunigaikštį. Brangus įrodymas, kad kryžeiviams reikia ir galima Lietuvą pulti.

Neminima niekur apie tokį įvykį su kitais Opavos kunigaikščiais.

Vargu kas iš kitų Šlezijos viešpačių, kad ir mažųjų, būtų ieškojęs sau žmonos nebe Gedimino giminėj, bet Lietuvos ponų ir bajorų tarpe: politinės naudos neturėtų, o jeigu būtų ieškojęs ryšių kultūros žvilgsniu, tai būtų žmonos ieškojęs vakaruose.

Taigi istorinio pagrindo tai pasakai nėra, būtų užsilikęs ir kame kitame tas žymus faktas, būtų sunaudoję tat lenkai, vokiečiai (Ordinas) kovai su Lietuva. Pas juos to negirdėti.

Enėjo Silviaus patikimumas. Enėjas Silvius, kaip jau buvo minėta, rašė greitomis, netyrinėjo giliau, rašė lengvai — su sensacijų priemaiša.

Mes galime patikrinti tat iš kitų jo žinių, kurias jis duoda apie Lietuvos kunigaikščius ir kurias esame matę. Jagėla, anot jo, totorių kilimo, Vytautas jo brolis. Trakuose sąmokslininkai užmušė Švitrigailą, painioja jį su Žygimantu ir t. t. Jagėlai ir Vytautui apibūdinti pakartoja Ordino žmonių paleistąsias kalbas, gandus ir liežuvius.

Kai kurios smulkmenos šitame anekdote duoda galimumo toliau patikrinti tos žinios netikrumą.

Enėjas pasakoja, jog Lietuva — tai balos ir vandenys, tik žiemą, viskam užšalus, galima esą važiuoti. O čionai gražusis jaunikaitis atvažiavo iš Lietuvos su spyruokliniu vežimu, gulėdamas pūkuose. Šito vežimo negalėjo lietuviai įsigyti pakeliui „civilizuotam“

---

1 *Wolff*, Ród. Gedymina, psl. 153—4., *Dlugosz*, X kn. 1388 m.

2 Kronikose vadinama Ofka, tai esąs sutrumpintas iš Eufemija; vėliau krikštyta Marės vardu. Ar antrą sykį reikėjo krikštyti? Gal Auka būtų lietuviškas vardas, atitinkąs savo garsais rusų Ofkai? Šita rêikėtų ištirti.

3 *Wolff*, m. v. p. 143—4.

4 *ten pat*, p. 61.

krašte, pav., pačioj Šlezijoj, jaunoji turėjo vežti visą savo kraitį karu su užtūpiu iš Lietuvos, tai būtų neįmanoma kelionė.

Neužtinkame spyruoklinių vežimų Lietuvoj. Apie tą laiką neabejotini liudininkai ką kita pasakoja. Vokiečiai, traukdami į Lietuvą, gabenę maistą su vežimais pirmą sykį vos 1390 m., o iki tol žemės keliais ant arklių, o upėmis laivais [1]. Neužtinkame niekur, kad apie tą laiką būtų linguojantieji, spyruokliniai vežimai.

Vytautas prieš mirdamas 1430 m. raitas buvo išjojęs iš Vilniaus į Trakus: raitam kelias buvo patogesnis, geresnis, apsilpęs ir nebegalėdamas ant arklio laikytis, persėdo į žmonos vežimą, ir tas vargu bus buvęs spyruoklinis.

Ar galimas Lietuvoj užtūpis? Žiūrint šeimos santvarkos Lietuvoje tuo laiku ar vėliau, užtūpis, kaip paprastas reiškinys, turi būti negalimu daiktu.

Anų laikų Lietuvoje, karingoje feodalinėje valstybėje, šeimoj viešpatauja tėvas, ant žmonos — jos vyras. Jis pilnai primena romėnų paterfamilias. Dukterys negali pačios pasirinkti vyro, tėvas joms išperša, susitaria be jų. Bajorų dukterims ar našlėms ištekant, taria savo žodį viešpats: be jo žinios to atlikti negalima; davęs bajorui žemės, kad stotų į karą, negali leisti, kad šita žemė patektų į svetimas rankas, kad sumažėtų jo karių skaičius.

Įstatymai, veikiantieji iki šiol, vyrų leidžiami, vyrams apginti. Vyras negali leisti į savo šeimą varžytojo, užtūpio, atsarginio vyro, bent su jo žinia negali to būti. O čionai iš to anekdoto iš anksto nustatomas vyrui pavaduotojas atsargai, jeigu bus reikalingas.

Galinga ir gausinga buvo Gedimino giminė. Jo dukterys, anūkės tekėjo į įvairias kaimynų šalis, bet niekur nematyt, kad būtų iškilusios, viešame gyvenime veikusios. Buvo ir įtakingų namie ir svetur, bet veikė tylumoj, namie, šeimoj.

Buvo kaltinimų del neištikimybės bent dviem Jagėlos žmonoms, bet vyrai ginčijas del to, ar tai teisybė, ar įrodyta, bet niekas nekelia klausimo ir neužsimena del žmonos teisės imti užtūpį. Ir, matyt, vyras piktai baudžia neištikimą žmoną. Vėlesniųjų laikų Lietuvos Statutas, suminkštėjus įpročiams, šituo atžvilgiu nedaro nuolaidų.

Juk jeigu imti senovės romėnų ar vėlesnes aristokratijos šeimas, tai bus ji pirmykštė, patriarkinių despotų ūkininkų ir karių šeima, kur vyras viešpatauja ant moteries, moteries asmens reikalavimams nėra vietos.

Čionai gi, tame Enėjo Silviaus anekdote, turime reikalo su išsigimusia šeima. Humanistai žinojo tokių vaizdų praeity. Išsigimusią romėnų šeimą piešė Juvenal'is. Įstatymai turėjo reikalų su jąja, kariavo dėl bevaikių šeimų.

Senovėje Lukianas, viduramžiais Boccacio, mėgo užtūpius aprašinėti, tai išsigimus šeima, bet ir tenai užtūpys atsiranda slapčia.

---

[1] *Chronicon* seu annales Wigandi Marburgiensis ed. E. Raczynski et. J. Voigt, 1842 m. p. 328 — 9.

Pikantiškas anekdotas. Šitas Boccacio stiliuje anekdotas tiktų visai tarp jo anekdotų, galėtų būti 101 apysaka.

Enėjas Silvius buvo mėgėjas tokios rūšies literatūros. Žinome bent, kad studentu ir suaugusiu vyru jis rašė erotiškus dalykus, kurie kaip tik turėjo geriausios kloties: seni ir jauni persirašinėja juos. Ir medžiagos galėjo gauti: Sienos, Florencos ir Bazelio ar kitų tavernos, linksma draugija sudarė tinkamą dirvą tokiems kūriniams klestėti.

Visas tas anekdotas su užtūpiu perkeliamas į Lietuvą. Lietuva vakarų Europos žmonėms atrodė laukinė šalis; dar nesenai Europos galviniai šaukė prieš ją kariauti visus Europos tikinčius, kaip vėliau prieš turkus; kariai gaudavo atlaidų; Lietuva — šalis stovinti už civilizuotojo pasaulio sienų. Tokios šalys turi būti kitokios, apie jas galima pasakoti būtus ir nebūtus daiktus. Pikantiškas anekdotas savo žemėje atrodys pasaka, o bus tikru įvykiu, istoriniu dalyku perkeltas svetur, apie svetimą šalį galima pramanyti visokių pasakų. Šalis laukinė, baisi, mušanti ir triuškinanti narsius, ginkluotus vyčius, krikščionis, tai tenai turi įpročiai būti išvirkšti, kitoniški, nežmoniški.

Ir pirmiau, kaip ir vėliau, buvo mada visa nepaprasta perkelti į egzotines šalis — į turkų, persų, arabų, kinų. Kartais sąmoningai dedama svetima šalis, kad apsisaugotų nuo savos cenzūros, jeigu norima pasakos pavidalu iš svetur pulti savo šalies santvarką. Anų laikų inteligentijai tokie dalykai galėjo patikti: istorijos, geografijos ar kelionės pavidalu duodama maloni lektūra, egzotika kvepianti. Tat užtikdavome pas senovės Lukianą, pas neseniai gyvenusį Boccacio.

Ūžiančiai ir lėbaujančiai ponijai galėjo patikti ir atrodyti reikalingu kaipo nepaprastas lietuvių santvarkos reiškinys — daugvyrystė ar užtūpys — atsarginis vyras. Nusivariusiems ponams per paprastu atrodė haremas, gulovės, daugpatystė, visa tat turėjo pas save. Surado stiprią, baisią tautą, pas kurią rado santvarką, diametraliai priešingą teisės ir įpročių tvarkai jų gyvenime: moterys diktuoja, jos pasirenka, papeikia, atmeta netinkamąjį vyrą, taigi valstybėje valdo atsarginis, ne dokumentinis, jungtuvių vyras. Lietuvoj tat esąs normalus reiškinys. Italai įvedę tat pas save, sektų baisios laukinės, bet galingos tautos pavyzdžiu.

Bet visa tat atrodė jiems dailus anekdotas.

Iš kur gavo? Ar Enėjas Silvius pats pramanė? Tariu, kad ne. Nesusekta, kad būtų kame nors prasimanęs. Girdėjo iš žinovų, girdėjo iš politikų, užsirašė ir pakartojo.

Enėjas Silvius negalėjo jo gauti iš Jeronimo. Iš Enėjo rašto matyti, jog Jeronimas tepasakojo apie Lietuvos stabmeldžius, savo

darbus krikščionybę platinant, pasakojo 1432-3 m. Baselio bažn. seimo laikais. Nematyti, kad jis būtų mėgęs šitokius pikantiškus anekdotus; kas yra su velniu kariavęs, stebuklų matęs, tuo mažiau rūpinos.

O atsitikimas galėjo būti, jeigu Jeronimas būtų pasakojęs, XIV amž. baigiantis, prieš 20 — 30 metų.

Enėjas girdėjo iš kitų. Iš ko gi? Ir ne Ordino žmonės tą pramanė. Galėjo būti Vokietijoj surinkta kelionėj, gal dargi vakaruose ar Baselio susirinkime iš vokiečių svečių ar net iš čekų katalikų ypač vokiečių feodalų, kurie nenorėjo artimesnių ryšių tarp čekų ir lietuvių, skersavo į Šlėzijos kunigaikščius, gal norėjo įgelti Jagėlą, Vytautą, Švitrigailą taip baisius vokiečių įtakai Čekuose....

Į tas šalis veda šitie keliai. Tenai tikosi šito anekdoto įvykis.

Enėjo Silviaus anekdotas raštijoj. Enėjo Silviaus ir jo informatoriaus suteiktos žinios apie Lietuvą buvo žinomos Lietuvos istorikams ir istoriografams. Stryjkowski, rašiusis XVI amž. Lietuvos kroniką, plačiai juo naudojosi; ten, kur jis rašė apie Jeronimą, Enėjas buvo jam vienintelis šaltinis. Šį tą pridėjo nuo savęs, pav., smulkmenas apie krikštą. Bet praleidžia tą vietą, kur Enėjas Silvius pasakoja savo pikantišką anekdotą apie atsarginius vyrus (užtūpius). [1]

Lenkų rašytojas Niemcewicz, leisdamas istorinių dokumentų rinkinį, paėmė iš Silviaus visą perskyrimą apie Lietuvą, kurį išvertė į lenkų kalbą [2] Iš jo susipažino lenkiškai skaitančioji publika su E. Silviaus anekdotu, bet nematyti, kad būtų kas rimtai priėmęs, vos puolė į akį tokių anekdotų mėgėjams. [3]

Visdelto XX amž. teko užtikti vieną vokiečių mokslininką, kuris rimtai patikėjo, ir juo remiasi savo teorijai nustatyti apie šeimos formas. Šitas mokslininkas — Müller-Lyer. [4] O iš ten ištrauka pateko į lietuvių spaudą; vis tiek kas apie lietuvius bus kalbama kad tik minėtų. [5]

---

[1] *Stryjkowski*, m. v. Taigi negaliu sutikti su p. Bidlo, kuris sako, būk Stryjkowskis be E. Silviaus turėjęs apie Jeronimą ir jo krikšto darbus dar kitų šaltinių. Nė vieno naujo fakto nuo savęs jis neduoda, o tik išpuošia žinias, Silviaus trumpai suteiktasias.

[2] *Niemcewicz*, t. I. p. 7—8. (Naudojaus II leidimu, be atmainų sulyginus su pirmuoju.)

[3] *Morawski*, 10.

[4] *Müller-Lyer*, 44—45.

[5] *„Lietuvos Žinios"* 1926. Nr. 19.

PRIEDAI.

I.

De Lituania.

Lituania et ipsa late patens regio Polonis ad orientem connexa est, palustris ferme omnis ac nemorosa. Vitoldus huic praefuit Vladislai frater, qui relicto deorum cultu cum regno Poloniae Christi sacramentum accepit. Magnum Vitoldi nomen sua tempestate fuit, quem subditi adeo timuerunt, ut iussi laqueo se suspendere parere potius, quam in principis indignationem incidere voluerint; detrectantes imperium insutos ursina pelle viventibus ursis, (quos eam ob causam nutriebat) dilaniandos obiectavit crudelibusque aliis affecit suppliciis. Equitans arcum semper tensum gestavit. Si quem conspicatus est aliter incedere quam voluit, confestim sagitta confodit, multos quoque per ludum interemit. Sanguinarius carnifex, ut esset inter populares et ipsum principem certum faciei discrimen, radere barbam omnibus imperavit. Id ubi non successit (facilius enim cervicis quam barbae iacturam Lituani ferebant) tonsus ipse mentum et caput prodiit, capitale interminatus, si quis provincialium pilos faciei capiti suo deponeret. Rex a Sigismundo caesare Lituanorum appellatus prius obiit quam legatt diadema ferentes se convenirent. Successor Suidrigal ursam nutrivit, quae sueta ex manibus eius panem accipere seape in sylvas vagabatur. Redeunti usquae ad thalamum principis ostia quaeque patebant. Ibi confricare ac pulsare pedibus ostium cum fames affuit consuevit, cui princeps aperiens cibum praebuit. Conspiravere nobiles aliquot adolescentes adversus principem atque ursae modum secuti sumptis armis cubiculi prinicipalis ianuam confricavere. Credit Suidrigal ursam adesse ostiumque aperuit ibique mox ab insidiantibus confossus interiit. Provinciae deinde gubernatio ad Casimirum pervenit. Ad Lituanos aestivo tempore difficilis transitus est, palustribus aquis cuncta ferme obsidentibus, hiems praebet aditum astrictis gelu lacunis. Mercatores super glaciem ac nivem iter faciunt., plurium dierum cibaria in vehiculo ferentes, nulla certa via; meatus (sicut in mari) syderum cursus ostendit. Rara inter Lituanos oppida neque frequentes villae. Opes apud eos praecipuae animalis pelles, quibus nostra aetas zibellinis armellinisque nomina indidit. Usus pecuniae ignotus, locum eius pelles obtinent; viliores cupri atque argenti vices implent, pro auro

signato pretiosiores. Matronae nobiles publice concubinos habent permittentibus viris, quos matrimonii adiutores vocant. Viris turpe est ad legitimam coniugem pellicem adiicere. Solvuntur tamen facile matrimonia mutuo consensu et iterum atque iterum nubunt. Multum his cerae ac mellis est, quod sylvestres in sylvis apes conficiunt. Vini rarissimus usus et panis nigerrimus. Armenta victum praebent multo lacte utentibus. Sermo gentis Schlavonicus est; latissima est enim haec lingua et in varias divisa sectas. Ex Schlavis enim alii Romanam ecclesiam sequuntur ut Dalmatae, Croatini, Carni ac Poloni. Alii Graecorum sequuntur errores ut Bulgari, Rutheni et multi ex Lituanis. Alii proprias haereses invenere ut Bohemi, Moravi et Bosnenses, quorum magna pars Manichaeorum imitatur insaniam. Alii gentili adhuc caecitate tenentur quemadmodum multi ex Lituanis idola colentes. Horum magna pars aevo nostro ad Christum conversa est, postquam Vladislaus ex ea gente Poloniae regnum accepit. Novi ego Hieronymum Pragensem sacris literis apprime eruditum, vitae munditia et facundia singulari clarum, qui annos supra viginti in eremo Camalduensi in Apennino Hetrusco poenitentiam egit. Hic (oriente apud Bohemos Hussitarum haeresi) fugiens pestiferum virus in Poloniam transivit. Ubi acceptis literis ab Vladislao rege commendaticiis, praedicaturus evangelium Christi, ad Vitoldum principem in Lituaniam penetravit multosque populos Vitoldi favore fretus ad salutiferam Dei Christi fidem convertit. Venitque tandem ad sinodum Basiliensem, vocatus a Juliano sancti Angeli cardinali, cum de rebus Bohemicis ageretur. Narravit hic multa de Lituanis quae pene incredibilia videbantur. Audiebam ego ex aliis eius dicta, nec movebar ut crederem; libuit adire hominem atque ab eius ore lata cognoscere. Comites mei fuerunt Nicolaus Castellanus, qui tum cardinalis Juliani domum regebat, Bartholomeus Lutimanus, archiepiscopi Mediolanensis scriba et Petrus Noxetanus, cardinalis Firmiani secretarius, viri graves et docti. Hominem in cella sua trans Rhenum apud Carthusienses convenimus, cuius haec narratio fuit.

Primi quos adii ex Lituanis serpentes colebant; paterfamilias suum quisque in angulo domus serpentem habuit, cui cibum dedit ac sacrificium fecit in foeno iacenti; hos Hieronymus iussit omnes interfici et in foro adductos publice cremari. Inter quos unus inventus est maior caeteris, quem saepe admotus ignis consumere nullo pacto valuit. Post hoc gentem reperit, quae sacrum colebat ignem eumque perpetuum appellabit. Sacerdotes templi materiam ne deficeret ministrabant. Hos super vita aegrotantium amici consulebant; illi noctu ad ignem accedebant, mane vero consulentibus responsa dantes umbram aegroti apud ignem sacrum se vidisse aiebant, quae, cum se calefaceret, signa vel mortis vel vitae ostentasset, victurum aegrotum facies ostensa igni, contra si dorsum ostentasset, moritu-

rum portendit; testari igitur et rebus suius consulere suadebant. Delusionem hanc esse Hieronymus ostendit, persuaso populo, deleto templo ignem dissipavit, christianos mores induxit. Profectus introrsus aliam gentem reperit, quae solem colebat et malleum ferreum rarae magnitudinis singulari cultu venerabatur. Interrogati sacerdotes, quid ea sibi veneratio vellet, responderunt: olim pluribus mensibus non fuisse visum solem, quem rex potentissimus captum reclusisset in carcere munitissimae turris. Signa zodiaci deinde opem tulisse soli ingentique malleo perfregisse turrim solemque liberatum hominibus restituisse, dignum itaque veneratu instrumentum esse, quo mortales lucem recepissent. Risit eorum simplicitatem Hieronymus inanemque fabulam esse demonstravit, solem vero et lunam et stellas creatas esse ostendit quibus maxime Deus ornavit coelos et ad utilitatem hominum perpetuo iussit igne lucere. Postremo alios populos adiit, qui sylvas daemonibus consecratas venerabantur et inter alias unam cultu digniorem putavere. Praedicavit huic genti pluribus diebus fidei nostrae aperiens sacramenta, denique ut sylvam succideret imperavit; ubi populos cum securibus affuit, nemo erat, qui sacrum lignum ferro contingere auderet. Prior itaque Hieronymus assumpta bipenni excellentem quandam arborem detruncavit. Tum secuta multitudo alacri certamine; alii serris alii dolabris alii securibus sylvam deiiciebant. Ventum erat ad medium nemoris, ubi quercum vetustissimam et ante omnes arbores religione sacram et quam potissime sedem (Deorum?) esse putabant. Percutere aliquamdiu nullus praesumpsit, postremo ut est alter altero audacior increpans quidam socios, qui lignum rem insensatam percutere formidarent, elevata bipenni magno ictu cum arborem caedere arbitraretur, tibiam suam percussit atque in terram semianimis cecidit. Attonita circum turba flere, conqueri, Hieronymum accusare, qui sacram Dei domum violari suasisset, neque jam quisquam erat, qui ferrum exercere auderet. Tum Hieronymus illusiones daemonum esse affirmans, quae deceptae plebis oculos fascinarent, surgere quem cecidisse vulneratum diximus imperavit et nulla in parte laesum ostendit et mox ad arborem adacto ferro adiuvante multitudine ingens onus cum magno fragore prostravit totumque nemus succidit. Erant in ea regione plures sylvae pari religione sacrae, ad quas, dum Hieronymus amputandas pergit, mulierum ingens numerus plorans atque eiulans Vitoldum adit, sacrum lucum succisum queritur et domum Dei ademptam, in qua divinam opem petere consuessent, inde pluvias inde soles abtinuisse; nescire jam quo in loco Deum quaerant, cui domicilium abstulerint; esse aliquos minores lucos, in queis Dii coli soleant, eos quoque delere Hieronymum velle, qui nova quaedam sacra introducens patrium morem extirpet; rogare igitur atque obtestari, ne maiorum religionum loca et caeremonias auferri sinat. Sequuntur et viri mulieres nec se ferre posse novum cultum

asserunt, relinquere potius terram et patrios lares quam religionem a maioribus acceptam dicunt. Motus ea re Vitoldus veritusque populorum tumultum Christo potius quam sibi desse plebem voluit. Revocatisque literis, quas praesidibus provinciarum declarat jubens parere Heronymo, hominem ex provincia decedere iussit. Haec nobis Hieronymus constanti vultu nihil haesitans ac per iuramentum affirmavit, dignum fidei et gravitas sermonis et doctrinae ostendit et viri religio. Nos quae accepimus immutata retulimus; veri periculum non assumimus, persuasi tamen et nos et comites ab eo recessimus.

(*Aeneae Silvii* Opera, p. 417–419.)

II.

Dux quidam Oppaviae uxori, quam ex Lituania acceperat, obviam cum exisset, in comitatu illius adolescentem offendit forma egregium, robusto corpore, in plumis iacentem pensili curru advectum. Interrogavit quisnam esset, coniugis suae fratrem, aut propinquum existimans. Responsum est ab iis, qui propius aderant. Apud Lituanos more patrio nuptas, quae nobiles quidem essent, unum pluresque concubinos pro viri facultatibus domi adere consuevisse, qui negligente marito onera matrimonii subeat. Illumque sibi adductum fuisse, qui vices suas suppleat, si quando, ut fit vel morbo, vel alia quavis causa coniugi debitum persolvere nequiret. Voluit dux laniandum canibus hominem obiicere. Sed prohibitus ab amicis in Lituaniam quam celerrime redire eum iussit, qua in provincia, ut aiunt, perpaucae nuptae a viris digrediuntur.

(*Aeneae Silvii* Opera, p. 494.)

III.

Vitoldus dux Lithuaniae laesae maiestatis reos ursorum pelle consutos, ursis quos domi nutrierat laniandos obieciebat. Cuius severitatem ne dicam crudelitatem, adeo provinciales extimuerunt, ut cum dixisset aliquando duobus pluribusque, ite otius ac laqueo vos appendite, nemo imperium recusaverit, auditusque nonnunquam, sit qui currens hortatus alios, eamus quam properanter, dixerit, ne bilem domini commoveamus.

(*Ten pat*, p. 480.)

IV.

Vitoldus Lithuaniae dux plebem legi, legem principi subiectam esse oportere, dicebat. Adeoque differentem moribus et habitu a suis popularibus sese praebuit, ut illos tonderi edicto iusserit, sibi tamquam maiestatis insigne barbam intonsam retinens. At cum id

non succederet, nam Lituani vitam potius quam barbam parati erant amittere, caput ipse genasque rasit, capitalem poenam in eos comminatus, qui suo exemplo barbam aut comam deponerent.

(Ten pat, p. 584—5.)

V.

Ladislaus, rex Poloniae, natione Tartarus infidelis—nam gentilis erat—propter regnum habendum secta sua dimissa christianum se fecit. Quid enim regni causa non faciunt homines? Tunc in regno erat Wilhelmus dux Austriae, qui reginam filiam Caroli regis Hungariae in uxorem habuerat et regnum Poloniae in dotem receperat. Sed Poloni, gentilem potius quam Theutonicum regem habere volentes, Wladislaum vocant, Wilhelmum expellunt reginamque veteris regis coniugem novo regi tradunt. Sed illa concubinam se non coniugem dicens nunquam sponte cum illo coniacuit nec ex eo prolem habuit mortaque est. Exinc alia sibi coniux data est, ex qua iam centennis sobolem suscepit, Catonem in hoc et Maxenissam superans nisi adiutorem habuerit.

Bellum huic atrox cum Prutenis fuit. Horum circiter ducenta hominum millia in illo praelio fuere, veneratque in eius auxilium Vitoldus dux Lituaniae. Circumventi erant Poloni, dum inordinati essent. Sed Pruteni volentes uti occasione, mittunt araldos, qui Polonos instruant de suo adventu parentque se in bellum—animosum consilium magis quam prudens; quis enim hostem iam diffidatum monet?—mittunt quoque signa regi chirothecas, Vitoldo gladium. His rex Poloniae territus—nam missam audiebet — nescit quit respondeat. Sed Vitoldus „Accipio, inquit, munera Prutenorum libens; nam et hunc gladium parturum mihi hodie victoriam spero".—Paravit igitur mox cohortes. Committitur praelium; iam Poloni in fugam versi erant magnaque caede tenebantur. Sed Vitoldus hortatus suos praelium instaurat redireque Polonos in praelium iubet tantumque viriliter instat, ut fugatis Prutenis suos victos victores fecerit. Obtruncati sunt in eo bello quadringenti milites ordinis et infracti (infiniti?) alii, moxque tota fere Pruscia, excepto castro beatae Mariae in potestatem Polonorum venit. Sed Ulricus, de quo suo loco dicemus.—Wladislaus cum Sigismundo plures lites habuit; de regno Bohemo saepius se intromisit, sed numquam obtinuit. Mortus est duobus filiis relictis Wladislao et Cazimiro, quorum alter Poloniam, alter Lituaniam sortitus est. Rumor tamen est eos fuisse cuiusdam militis filios, non regis.

Iš **„De viris aetate sua claris."** *Script. Rer. Pruss.* IV, 239—240

VI.

. . . . in Hungaria passus est diversos motus Sigismundus. Regnum quoque Poloniae administravit, cum rege Angliae magnas amicitias habuit. Exin cum Poloni sibi essent infesti, Vitoldum magnum ducem Lituaniae sibi conciliavit, quem suis dominis visitavit obtulitque sibi coronam; nam Lituaniam, cum esset amplissima patria, in regnum erigere volebat, ut a jugo Polonorum reduceret. Iamque invitis Polonis Vitoldus cum Lituanis rem aggrediebatur, sed ante mortuus est, quam res perfici posset. Cum apud eum Sigismundus foret, omni die nova munera recepit.

Script. Rer. Pruss. IV, 241.
